

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૌપીરાણિય વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૩૭૩૬ વર્ગીક

પુસ્તકાનું નામ ગુજરાતી ગ્રંથો ગીતો

વિષય ગી ૩૫: ૮૪૪: ૬ - ૧ ૩૦,

ગુજરાતી જૂનાં ગીતો.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર.

ભવાનીશંકર નરસિંહરામ.

મુ. લીંમડી.

અમદાવાદમાં

ધી રક્ષાસાગર પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં

શા. અમરતલાલ જેશીંગભાઈએ છાપ્યું.

આવૃત્તી ૧ લી.

સંવત ૧૯૩૮

પ્રેત ૧૦૦૦

સને ૧૯૧૨

કિંમત ૮ આના.

મુદ્રાત્કર: ૬-૧૬૧

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી ગ્રંથીરાઈટ-સંગ્રહ

૩૭૬૫

સને ૧૮૬૭ ના રથ મા આકટ પ્રમાણે રજીસ્ટર કરાવી પ્રસિદ્ધ
કર્તાએ સર્વ હક્ક પોતાને સ્વાધીન રાખ્યા છે.

અર્પણપત્રિકા.

અખડ સૌભાગ્યવંતાં,

શ્રીમતિ શિવકુંવર.

તમે સ્ત્રી જેળવણી વધારવાને ઉત્કંઠા ધરાવો છો
ગુજરાતી સાહિત્ય સુધારવાની. ઇચ્છા ધરાવો છો, પ-
રમારથપર પ્રીતિ રાખો છો, વિધા વૃદ્ધિ થયેલી જો-
વાને ઇચ્છો છો, સ્ત્રી સુધારણાને માટે કાળજી ધરાવો
છો, હિન્દુ સંસાર સુધારવાને જાવ રાખો છો,
તથા તમારી ભગિનીઓના કસ્યાણને માટે તન, મન
ને ધનથી તમારા વિદ્વાન ને ઉદાર પતિની સાથે રહી
ને મદદ કરો છો, ઇત્યાદિ કારણોને લીધે આ
“ગુજરાતી જુના ગીતોનું” સ્ત્રી પંચોગી પુસ્તક
તમોને અર્પણ કરીને પરમ સન્તોષ પામે છે.

તમારો સ્વદેશી બન્ધુ,

ભવાનીશંકર નરસિંહરામ.

સોભાગ્યવંતાં શ્રીમતિ શિવકુંવરબાનું.

જીવન વૃત્તાંત.

શ્રીમતિ શિવકુંવરબાનો જન્મ કાઠિયાવાડની રાજ્યધાની તરીકે પંકાતા રાજકોટ શહેરમાં નામાંકિતને કુલિન નગરશેઠ વજ્રપાળ પારેખના પુત્ર હલપતરામ વ્રજસાસ પારેખને ત્યાં થયો છે. શ્રીમતી શિવકુંવરના પિતાજી હલપતરામ પારેખ બ્રહ્મદેશમાં રંગુન શહેરમાં નાણાના મ્હોટા દલાલ હતા. તેમની આખરને ખ્યાતી બ્રહ્મદેશમાં બહુ હતી અને તેમનો પ્રતાપ એટલો હતો કે, લોકો તેમને વૃસિંહ એટલે ખરેખર વીર પુરૂષ તરીકે પિછાણતા હતા. તેમનો પરોપકારી સ્વભાવ હોવાથી ધંધા રોજગાર વગરના સેંકડો લોકોને ધંધા રોજગારપર ચઢાવીને રોટલા ભેળા કર્યા હતા. વેપારી લોકોમાં તેમની સારી ખ્યાતી હતી. એવા પરમ દયાવંત પિતાની પુત્રી તરીકે શ્રીમતિ શિવકુંવરબામાં પણ ઘણું અંશે પરમારથ બુદ્ધિના ગુણો આવેલા છે. તેમના સાક્ષરને શાંત વૃત્તિના મુપ્રસિદ્ધ સ્વામિ રા. રા. પાનાચંદ જયચંદ મહેતાના સમાગમમાં રહીને તેમણે ઘણુંજ ઉત્તમ પ્રકારનું જ્ઞાન મેળવ્યું છે. તેમના પતિ રા. રા. પાનાચંદ મહેતા

કાઠિયાવાડની એજન્સીમાં ડેપ્યુટી પોલિટિકલ એજન્ટનો મહો-
ટો હોદ્દો ભોગવે છે તે છતાં શ્રીમતિ શિવકુંવરમાં બહુજ ન-
મ્રતા, સોદાઈ ને સરગતા જ્ઞેવામાં આવે છે. તેઓ સ્ત્રીકળવ-
ણીપર બહુજ પ્રીતિ ધરાવે છે.

રા. રા. પાનાચંદ અગ્રેજ ને સંસ્કૃત ભાષાના ખાસ
અભ્યાસી છે. તેઓ ઉત્તમ પ્રકારના લેખક છે ને એલેખોમાં
બહુજ મીઠાશ રહેલી છે. તેનો મને સારો અનુભવ છે. એ
લખાણ શક્તિને તેમાં રહેલી મીઠાશનો અંશ શ્રીમતિ શિવ-
કુંવરજીની કલમમાં પણ જ્ઞેવામાં આવે છે.

ઓધરામાં રા. રા. પાનાચંદભાઈ ડેપ્યુટી પોલિટિકલ
એજન્ટના હોદ્દાપર ગિરાજતા હતા, તે વખતે ત્યાં મુંબાઈના
નામદાર ગવર્નર સાહેબ સરજયોર્જકલાર્ક, લેડીકલાર્ક તથા
મીસકલાર્ક પધાર્યા હતા. તે વખતે લેડી તથા મીસકલાર્કના
માનાર્યે ત્યાંની ઉચ્ચ વર્ગની સ્ત્રીઓએ એક સભા બોલાવી
હતી, અને લેડી તથા મીસકલાર્કને આવકાર આપવાનો
મિલાવડો કર્યો હતો, તે સમયે આવકારનું શુજરાલી માનપત્ર
વાંચવાનું માન શ્રીમતિ શિવકુંવરને મળ્યું હતું.

નામદાર શહેનશાહ અને શહેનશાહજીવાનું હિન્દુસ્તાનમાં
પધાર્યા તે મહાન પ્રસંગની ખુશાલી દર્શાવવાને માટે તા. ૧૧
ડીસેમ્બર સને ૧૯૨૨ ના રોજ વઢવાણ સીસીલ રોશનમાં
સમ્રાજી ઉચ્ચવર્ણની સ્ત્રીઓ મિલાવડો મીસીસ પાનાચંદ

મહેતાના પ્રમુખપણા નીચે થયો હતો ને નામદાર શહેનશાહ
બાનુને મુઆરકબાદી યોગ્ય દારાએ આપવામાં આવી હતી.

શ્રીમતિ શિવકુંવર એક નમુનેદાર, સુશીલ ને દયા-
વંત સ્ત્રીઓમાં શોભારૂપ છે. તેઓ પોતાની બહેનપણીઓને
કુળવણીમાં ને સંસાર સુધારામાં આગળ વધેલી જોવાની ઈ-
ચ્છા ધરાવે છે. તેવાં શુભ કામમાં તન, મન, ને ધનથી સ્હા-
યતા કરે છે.

શ્રી સૌરાષ્ટ્રની સ્ત્રીઓમાં શ્રીમતિ શિવકુંવર શ્રદ્ધ
પદવી ધરાવે છે. તેમનો સ્વભાવ શાંત ને મનોવૃત્તિ દયાળુ
હોવાથી ખાલી દેખાવ કે દબાવો ન બતાવતાં શાંતિથી પો-
તાની બહેનપણીઓપર ને બન્ધુઓપર મીઠી નજર રાખીને
પોતાનું કર્તવ્યકર્મ બજાવે છે. ઇશ્વર આપી સન્મારીઓને દી-
ર્ઘાયુષ્ય કરો ને ગુજરાતમાં તથા સૌરાષ્ટ્રમાં એક કરતાં વધારે
શ્રીમતિ શિવકુંવરના સરખી સ્ત્રીઓ પ્રકટ થાઓ એવી પ્રભુ
પ્રત્યે પ્રાર્થના છે.

મુબાઇ-ગીરગામ.
મકરસંક્રાંતી
સંવત ૧૯૬૮

ભવાનીશ કર નરસિંહરામ.

પ્રસ્તાવના.

શ્રીમંત સરકાર સેના ખાસ ખેડ સમશેર બહાદુર ગાયકવાડ સરકારની “આજ્ઞા પત્રિકા” માં ત્યાંના હેઠવણી ખાતાના અધિકારીએ છપાવેલી જાહેર ખબર ઉપરથી આ “ગુજરાતી જુનાં ગીતો” નો સંગ્રહ મેં તૈયાર કરીયો છે.

ઘણાં જુનાં કાળથી આપણા દેશમાં આવાં ગીતો, જોડકણાં, ને હાલરડાં ગાવાનો આસ આસતો આવેલો છે.

ગુજરાતી સ્ત્રીઓમાં લગ્ન પ્રસંગમાં. વાર તહેવારપર, ને પર્વ ઉત્સવમાં પ્રાચિન ગીતો ગાવાનો આસ પ્રચલિત છે.

ગુજરાતી સ્ત્રીઓમાં વૃત, ઉત્સવ, ઉજવવાનો રિવાજ પ્રાચિન કાળથી ચાલ્યો આવે છે, તેવે પ્રસંગે જાહેર ચાહે-માં, મહેલાઓમાં, અથવા પોત પોતાના વિશાળ આંગણ-માં સુંદર અજવાળી રાત્રીમાં, ટોળે મળીને હોમળ સ્વરે ગીતો ગાવામાં આવે છે, અને આવો દહાવો લેવામાં સ્ત્રીઓ પોતાને સુખી ને સંતોષી માને છે.

આ ગીતો ગાવાની અનેક રીત છે. અનેક હાવ ભાવથી તે ગાવામાં આવે છે. ઉભાં ઉભાં તાળીઓ પાડીને, ફરતાં [ફુદડી ફરતાં) પરસ્પર તાળીઓ પાડતાં, હોંચ લેતાં, આ ગીતો ગવાય છે અને તેથી ગાનારીઓના તથા સાંલ-જનારાંઓનાં મનરંજન થાય છે, અને તે સાથે ગાનારી સ્ત્રીઓને કસરત પણ મળે છે.

આ સંગ્રહમાં દાખલ કરેલાં ગીતો પ્રાચિન કાળથી આપણી સ્ત્રીઓમાં ગવાતાં આવેલાં છે, તે તેના મૂળસ્વરૂપે

જ આ પુસ્તકમાં દાખલ કર્યાં છે.

આ ગીતો જુનાં કાળની સ્ત્રીઓનાં રમેલાં હુશે એમ તેની કૃતિપરથી જણાય છે. તેમાં આવેલા વિષયો સ્ત્રીય-યોગી, અને સ્ત્રીઓને રોજ કામમાં આવતી બાબતોપર મુ-ખ્યત્વે કરીને આ ગીતો રચાયાં છે.

ગીતોની રચના સાદી, ને સરલ, તથા સ્ત્રી જાતીને દેહલાક પ્રકારનું બહુવારિક જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય, તેવા ઘરગણુ વિષયોથી ભરપૂર છે.

ગીતોની માફક આપણા ઘરોમાં ઉંખાણું પણ ચાલે છે. અને તે શીખવવામાં બે ઉદ્દેશ જણાય છે

(૧) નવી નવી સ્ત્રીઓના સ્વરૂપ યુક્તિસર સમજાય અને અતંકાર રૂપ બોલતાં શીખાય. .

(૨) સાનું પ્રાસવાણી રસથી શીખી શકાય, એટલે એવા શબ્દોનો બાળકોને ભડાવ વધે.

આ બન્ને ધારણા પ્રત્યેક દ્વી, ત્રિપદી, ઉંખાણામાં પ્ર-ત્યક્ષ જણાય છે.

એક પદી પ્રશ્નોત્તર શૈલીના છે, તેમાં આ બન્ને બાબતો એછા વધતા અંશે સમાવેલી છે. દેહલાકમાં અર્થ ગુપ્ત રહેલો નથી, એવા છે. જેને પ્રશ્નોત્તર નામ આપેલું તે પણ બાળકોને રસ ઉત્પન્ન કરે તેવાં અને તેમની કદંપ-ના શક્તિ ખીલવે તેવાં તથા બહુજ પ્રચલિત છે, તેથી તે પણ આ સંગ્રહમાં દાખલ કર્યાં છે.

જ્યારે ન્હાનાં બાળકો એકઠાં થાય છે, ત્યારે તેઓ એક બીજા સાથે મળીને આવાં પ્રશ્નો પૂછે છે. જ્યારે

સામાજીકાને જવાબ નથી આવડતો ત્યારે તે પ્રશ્ન પૂછનાર હરખાય છે, પણ તેને સાંભળનાર બીજો પ્રશ્ન પૂછે છે, ત્યારે તે પોતે પણ જવાબ આપતાં ચટકી પડે છે, અને પછી પરસ્પર પોતાના ખુસાસા કરી દે, એક બીજા જવાબો શીખી લે છે.

આ રીતે વગર કહે માત્ર શુદ્ધિ, અને રસના પ્રભાવે જ બાળકોમાં “પરસ્પર શિક્ષક શૈલી” આવે છે, અને પોતાના ભાગ્યમાં વધારો કરતાં જાય છે.

આપણાં ઘરોમાં—સુંદર ઘરોમાં સુંદર પારણામાં અથવા ઘોડીઆમાં સુતાં નિદ્રા બાળકોને નિદ્રામાં લાવવાને હોંચ નાંખતી અને મધુર સ્વરથી હાલરડાં ગાતી, બાળકની માતા અથવા બહેની જોવામાં આવે છે.

હાલરડાના મીઠાં સ્વરથી ઘોડીઆમાં હોંચ ખાતું બાળક મીઠી ઉંઘમાં પડે છે, અને તેની માતા, બહેની હરખાય છે.

આવાં હાલરડાં આખી ગૂજરાતમાં પ્રસિદ્ધ છે. તમામ બાળકોને અને માતાઓને તેમાંના થોડાં ઘણાં હાલરડાં ગાતાં આવડે છે.

કાળે કરીને પ્રાચીન કથાઓ, ગીતો, અને ઉપાણ્યાં, જોડણાં વગેરે નવી પ્રજામાં વિસ્મરણ થતાં જાય છે અને તેથી કરીને એક પ્રાચીનકાળની સંસ્કૃતિના વિચારો, નીતિ, રીતી, અને કૃતિની છાપ આપણી આંખ આગળથી ઝાંખી થતી જાય છે.

જુનાં લેખો, જુનાં ખડેરો, અને નાસમાંથી મળેલી

મહેનતો અને મહોટો ખર્ચે, અચાવવામાં આવે છે, તેના કરતાં એક પ્રજામાં ચાલતી આવેલી રીતભાતો, દંતકથાઓ, ને ગીતો તથા જોડકણા ઉખાણાને એવીજ ભાવના સાહિત્યનું રક્ષણ કરવું એ બહુજ અગત્યનું છે.

આવી બાબતોના સંબંધથી એક પ્રજાની સ્ત્રીઓની ભાષા, રચના અને તેમાં આવેલા ભાવો આવતી નવી પ્રજાને માટે વારસારૂપ જળવાઈ રહે છે.

આ ગીતો, હાસરડાં, ઉખાણાં ને જોડકણાં મેળવવાં કેવો પ્રયાસ પડ્યો છે તે માટે મન જાણે છે. વૃદ્ધ સ્ત્રીઓ અને ડોસીઓ, તથા બીજી અનુભવવાળી સ્ત્રીઓ પાસેથી ગીતો વગેરે મેળવવાં અને તે ગાળીને, સ્વચ્છ કરીને નવી પ્રજાને આનંદ થાય એવી રીતે ગોઠવવાં એ કામ હુરહેલ છે.

નવાં ગીતો રચાવીને બાળકોને જ્ઞાન આપવું, તથા આપણી સ્ત્રીઓને માટે વાર, તહેવાર અને લગ્ન પ્રસંગને માટે નવાં ગીતો તૈયાર કરાવવાં એ તો જાણે ઠીકજ છે, પણ એક જૂની ભાષાના નમુનાના રક્ષણ માટે એવાં ગીતોનો સંબંધ કરાવવો બહુજ આવકારદાયક છે. નવાં જોડકણાંને ગીતો પ્રજાપ્રિય થતાં બહુ વિલંબ લાગે તે કરતાં આવાં પ્રાચિન કાળથી ચાલતા આવેલાં-ગવાતાં ગીતો કે જોડકણાં કે હાસરડાં કે ઉખાણાંનો ઉપયોગ કરવો કરાવવો તે નવી પ્રજાને માટે લાભકરક છે. ગૂજરાતી સ્ત્રીઓના મુખથી ગવાતી ગૂજરાતી વાણીનું રક્ષણ કરવા બરાબર છે.

આ ગીતો, હાસરડાં, ને ઉખાણાં કયાં કયાં કેવે કેવે પ્રસંગે ને કેવી રીતે ગાવાં, ગવરાવવાં તેની સમજાવતી

ગીત નીચે ટપકાવી છે.

જૂની રીતે અને કાંઈ પણ ધોરણની રીતી વગર રચનાં આ ગીતોમાંથી બાળકીઓને ઉપયોગી થઈ પડે, એવાં ગીતો, હાલરડાં ને ઉખાણા ચૂંટી કાઢી પ્રજા સન્મુખ ધરવાનું કામ એક નવો ગ્રંથ લખવા કરતાં વધારે કંટાળા ભરેલું અને મુશ્કેલ છે.

આ પુસ્તક બાળવર્ગ તથા ધોરણ ૧ લા થી ૪ થા સુધી ઉપયોગી થાય એવી રીતે ચક્ર ઉતર ગાઠવેલું છે.

આશા છે કે આ લઘુ પોથી આપણા દેશીઓને ઉપયોગી થઈ પડે અને તેના લાભ તમામ વર્ગના લોકોને મળે એવી તમારી આતુરતા છે.

આ પુસ્તક પસંદ કરવાને શ્રીમંત ગાંધીજી સરકારના કેળવણીખાતાના અધિકારીઓએ જે કમિટી નીમી હતી, જે કમિટીની સૂચનાઓ ધ્યાનપર લેઈને આ પુસ્તકમાં સુધારો વધારો કર્યો છે, તેથી તેના ઉપયોગીપણામાં બેશક વધારો થશે.

ઈશ્વર ઈચ્છાથી ખીજી આવૃત્તિ પ્રકટ કરવાનો વખત આવશે તો આ પુસ્તકમાં વિશેષ સુધારો વધારો કરાવીના નહિ રહે.

ગુજરાત વર્નાક્યુલર સેક્સાઈટી, ગુજરાત ભાષાનો ઉદય કરવાનો ભગિરથ પ્રયત્ન કરે છે, તે આવાં પુસ્તકોનું રક્ષણ કરવાને સ્વાધ્યાન થશે.

ભાવડી. } ભવાનીશંકર નરસિંહરામ.
આગસ્ટ ૧૯૪૬

સાંકળીયું.

(જાળ વર્ગને માટે.)

વિષયઅંક	વિષય	પૃષ્ઠ.
૧	મામાને ઘેર જઈએ... ..	૧
૨	મામાનું ઘર કેટલે?... ..	૨
૩	મારા માથાંપર કોણ ચઢ્યું?... ..	૩
૪	આવરે નાર નહિ આવું.?... ..	૪
૫	પોપો પોપેયો.... ..	૫
૬	જાળ કહાણી ૧ સી... ..	૫
૭	કાળીઆ મેં વાડે નાખ્યા.... ..	૬

ધોરણ ૧ છું.

(હાથની રમત.)

૮	અડકણ દડકણ	૭
૯	વાલ જાળને ઘેર ભેંસ વીંચાણી	૭
૧૦	એક કોઠામાં બત્રીશ કોઠા... ..	૮
૧૧	છાડીઓને ઉપયોગી વસ્તુઓ.	૯
૧૨	રમત—“ દયાક દીલડી મોઢના પાન”	૧૦
૧૩	કોયલ—“કાળી કોયલ બોલે કુ,ઉ,ઉ,ઉ, ...	૧૧
૧૪	કોયલ—કાળી કોયલ કમખાવિનાની... ..	૧૧.

ધોરણ ૨ જી.

૧૫	માર. “મારો છે માર ! મારો છે માર !” ...	૧૨
૧૬	પાપડ. “પટેલને ત્યાં પાપડ વણવા ગયાંતા”...	૧૩
૧૭	ભગરી લેંસ. “ગાયના ગોવાળ તારી ગુજરીનીવારી”	૧૪
૧૮	વીંછીડો... ..	૧૬
૧૯	ભોળી ચમુંના	૧૮
૨૦	અલાળીઓ ગલાળીઓ	૧૯
૨૧	ભાઈ બહેનનું હેત... ..	૨૦
૨૨	મેં વરસે મેઠી ચુએ !	૨૧
૨૩	માર ! માર ! ક્યાં થઈને જઈશ	૨૨

ધોરણ ૩ જી.

૨૪	હાલરડું ૧ લું “ભાઈ ! ભાઈ ! કરું છું” ...	૨૪
૨૫	ભાઈ કોઈએ દીડો... ..	૨૪
૨૬	હાલ બહાલને હાલકી... ..	૨૫
૨૭	હાલ બહાલને હેંવા... ..	૨૫
૨૮	ભાઈ મારો છે અમારો... ..	૨૫
૨૯	ભાઈ કોઈએ દીઠો... ..	૨૬
૩૦	ભાઈ મારોરેં ઝાઘો !	૨૬
૩૧	ભાઈ મારો આવડો તેવડો... ..	૨૭
૩૨	ઝાલાવાડને ચોહીલવાડના મુખ્ય ગામો... ..	૨૮
૩૩	કવિતા સરખી કહેવત... ..	૨૯
૩૪	કમાડે કહું નહિરે મનોરા !... ..	૨૯

૩૫	“ લીલાં લવીંગડાં ”,	...	...	...	૩૦
૩૬	સીતાજી...	...	...	...	૩૧
૩૭	ચણ્યાની માગણી...	...	...	...	૩૨
૩૮	કારેલી...	...	...	...	૩૪
૩૯	ચણાઈ...	...	...	...	૩૫
૪૦	ચકલીનું ખેતર	...	...	...	૩૬
૪૧	કાંગનું ખેતર !	...	...	...	૩૭
૪૨	ઝમરે ઝાંઝરીઆલાલ...	...	...	...	૩૮
૪૩	નવ રાત્રીમાં ગાવાના...	...	...	...	૩૯
	(૧) પાટણનાં પહેાળાં પાટીઆં	...	...	...	૩૯
	(૨) હું તમને પુચ્છું ઘડાલા ભાઈડે...	...	...	...	૩૯
	(૩) કયા ભાઈના કેશવે? કચુડીઆ...	...	...	...	૪૦
	(૪) ટીકર જાઓતો મને કહેતાં જજો...	...	...	...	૪૦
૪૪	એક પદી ઉખાણાં...	...	...	...	૪૧

ધોરણ ૪ થું:

૪૫	ગુજરાતની વખણાતી ચીજો...	...	...	૪૪
૪૬	લંકાનું ચિત્ર...	...	...	૪૫
૪૭	વન્દ્યપતિ વિવાહ (કણ્ઝરો)...	...	...	૪૭
૪૮	“ સૌ જાન જુઓ નિહાળી રાજ ”...	...	...	૪૮
૪૯	કાનુડો કે’ નહિ ચારે માતા ગાવડી (હાલરડાં)	...	...	૫૧
	(૧) આવીલીરે માલસુ કુલડાં લઈ...	...	...	૫૧
	(૨) કા’મવા કા’નવા કે’ શું કીધુંરે...	...	...	૫૨
	(૩) એક સમે કુંવ ઢાળ્યું...	...	...	૫૨

(૪) માતા જશોદાને સમજાવું... ..	૫૩
(૫) તેવ તેવડાંની ટાળી મળી	૫૩
(૬) ભાઈ મારો છે વેપારી... ..	૫૪
(૭) દહોણી મોરીઆનો સંવાદ	૫૪
૫૦ પ્રભાત... ..	૫૭
૫૧ તમે એકવાર વહાણે ચઢ્યો વીર	૫૮
૫૨ દાદાને આંગણુ આમલો... ..	૬૨
૫૩ અમારા દાદાજીને હાથીને ઘોડા !	૬૩
૫૪ ધનરા લાલ તંબોળીડા... ..	૬૪
૫૫ વધાવો... ..	૬૫
૫૬ મારે આંગણુ અમ્રત આંગો વાવીઓ.	૬૫
૫૭ પાંખિનો વિવાહ !... ..	૬૬
૫૮ ઘોળકામાં ધર્મશી ફુલતો !	૬૮
૫૯ પ્રશ્નોત્તરી ઉખાણાં... ..	૭૧
[૧] અમને વાડ દોઈ આપો ?	૭૧
(૨) કોને શું ન હોય ?	૭૨
[૩] હાથીને પગે તાળું બાંધી દો... ..	૭૨
(૪) બોબો હાથી બાંધી આપો	૭૨
(૫) લંકામાંથી દારા આણી આપો... ..	૭૩
[૬] લંકામાંથી ખડપાં આણી આપો... ..	૭૩
૬૦ એક પદીને—ત્રણપદી ઉખાણાં	૭૮
૬૧ ચતુષ્પદી—ઉખાણાં... ..	૮૦

“ગુજરાતી જૂનાં ગીતો.”

બાળ વર્ગને માટે.

* ગીત

મામાને ઘેર જઇએ,

ચાલ ! ચાલ !

મામાને ઘેર જઇએ,

બરફી પેંડા ખાઇએ.

ચાલ ! ચાલ !

ચાલો મામા ચાલે જઇએ,

ખાંતે ખાઉ ખાઉ ખાઇએ.

ચાલ ! ચાલ !

મામા આવે મારવા,

ચાલો નહાશી જઇએ.

ચાલ ! ચાલ !

* એક છોકરી ખીજ છોકરીના હાથ ઝાલી મામાના ઘર બહી ખેંચી જતી હોય તેમ કરે છે. અને પછી ગીતમાં બતાવેલા હાવ ભાવ કરે છે.

“ મામાનું ઘર કેટલે ? ”

* (ગીત)

મામાનું ઘર કેટલે ?

દિવો બળે એટલે.

દીવો મેંતો દીઠા,

મામો લાગે મીઠા.

મામે સામું જોયું,

મારાપર મુન મોહું.

મામી બેઠી માળે,

ભાણુજડાંને ભાળે;

ભાવે મામી ભેટી,

દહીંથરાં ધી દત્તી.

દહીંથરાં ધી ભાવે નહિ,

મામો મિઠાઈ ભાવે નહિ.

મામી મારી ભોળી,

મિઠાઈ આપે મોળી.

મોળી મિઠાઈ ભાવે નહિ,

રમકડાં ફેાઈ ભાવે નહિ.

. * એક છોકરીની આંખ આડાકાઠ્ય દાખી ખીજી છોકરી તેને મામાના ઘર ભણી દોડતી હોય તેમ 'ખે'ચી જાય છે, ને આ ગીત ગાતી જાય છે.

મોળી પ્રીતિ મામની.
મીઠી પ્રીતિ મામની
મામો લાગે મીઠા;
દીવો મેંતા દીઠા.

॥ મારા માથાપર કેણુ ચઢ્યું ? ॥

૧ (ગીત)

છોકરી ૧ લી—“ મારા માથાપર કેણુ ચઢ્યું ? ”

બીજી છોકરી—“ હોલો રાણા ! ”

છોકરી ૧ લી—“ ઉતર હોલો હું ચઢું. ”

બીજી છોકરી—“ નહિ ઉતરું. ”

છોકરી ૧ લી—“ નીરે નહવરાણું. ”

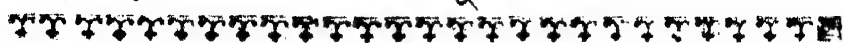
બીજી છોકરી—“ નહિ ઉતરું. ”

છોકરી ૧ લી—“ ખીર ખવરાણું. ”

બીજી છોકરી—“ નહિ ઉતરું. ”

૧ એક છોકરી બેઠી હોય, તેની પાઠપર બીજી છોકરી અચાનક ચઢી બેસે છે, અને પછી આ ગીતમાં લખ્યા પ્રમાણે આરસપરસ સંવાદ કરે છે.

* :: આવરે નાર નહિ આવું. ::

❖ (ગીત)

આવરે નાર,
           નહિ આવું.
 તારી ફેડીએ જર,
           નહિ આવું.
 તારી ભેંસ વિચાણી,
           નહિ આવું.
 તારી પાડી રણકે,
           નહિ આવું.
 તારી ભેંસ ભડકે,
           નહિ આવું.
 તારી પાડી કુદે,
           નહિ આવું.
 આવરે નાર,
           નહિ આવું.

---

* જિભી જિભી છોકરીઓ કુદતી જાય છે, ને એક
 ધીંગળને તાળી આપતી આપતી આ ગીત ગાતી જાય છે.

:: ધોધો ધોધોધો. ::

ગીત.

ધોધો ધોધોધો,
 ધાળી ભરી રૂપો.
 ધાળીમાંતે માય નહિ,
 ભાઈ ભણવા જાય નહિ.
 પંડો મારે સોટી,
 વિદ્યા આવે રોટી.
 સોટી વાગે ત્યમત્યમ,
 વિદ્યા આવે ત્યમ ત્યમ.
 ભાઈ આવે નિશાળે જઈ,
 માતા મનમાં રાજી થઈ.

:: બાળ કહાણી ૧.લી ::

(ગીત)

કહાણી કહુંરે કેયા,
 સાંભળ મારા લૈયા.
 લૈયે માંડ્યું હાટ,
 ત્યાંથી નિકળ્યો ભાટ.
 ભાટ ખેડાવે કુઈ,
 ત્યાંથી નિકળ્યો સૂઈ.
 સૂઈ સંચારે દોરો,
 ત્યાંથી નિકળ્યો બહોરો;

ઘોરો ખાંચ દાળીઆ,
કાઢે એટલા કાળીઆ.

(૨)

કાળીઆ મેં વાડે નાખ્યા,
વાડે મને વેદલો આપ્યો.
વેદલો મેં ગાયને નાખ્યો,
ગાયે મને દૂધ આપ્યું.
દૂધ મેંતો મોરને પાયું,
મોરે મને પીંછી આપી,
પીંછી મેં પાદશાહને આપી,
પાદશાહે મને ઘોડો આપ્યો.
ઘોડો મેં ખાવળે બાંધ્યો,
ખાવળે મને સૂળ આપી.
સૂળ મેંતો ટીંબે ખોશી,
ટીંબે મને માટી આપી.
માટી મેં કુંભારને આપી,
કુંભારે મને ઘડલો આપ્યો.
ઘડલો મેં માળીને દીધો,
માળીએ મને ફુલ આપ્યાં.
ફુલ મેં મહાદેવને ચઢાવ્યાં,
મહાદેવે મને લાડલો આપ્યો.
મારા ભાગનો મેં ખાધો,

હાહના ભાગના કાળીઓ કુતરો ખાઈ ગયો!!!

ધોરણાં ૧ લું.

:: હાથની રમત. ::

◆ (ગીત)

અડકણ દડકણ દહીંના ટાંકાં,
દહીં દડૂકે,
પીણુ પાકે,
આવણ મહિને વેદલો ચાલે,
ઉઠ મૂડ,
ધંતુરાના ફૂલ,
સાકર શેરડી ખજૂર.

◆ (ગીત)

વાલ બાધને ઘેર ભેંસ વીંચાણી.

◆◆ બે હાથ બેળા કરી તેના બે અંગુઠા એક તરફ મુઠ્ઠીવાળીને એક છોકરી ભોંયપર બેસે છે. તેના હાથપર એક છોકરી આ ગીત ગાતી જાય છે. ને આંગળાં ફેરવતી જાય છે.

◆◆ સઘળી છોકરીઓ ભોંયપર હાથ મૂકી, પછી બોલનાર છોકરી દરેક છોકરીના હાથપર આંગળી મુકતી જાય અને ગીત બોલતી જાય છે. છેલ્લીવારે સઘળી છોકરીઓ પોતાના હાથ ઉપાડી પંઝા પહોળા કરી ભર,ર,ર,ર, એમ સાથે બોલે છે.

તાવણીએ ઘી તાળ્યું.

એક બડવો ભૂખ્યે,

થાળી લઇને ઉઠ્યો.

બડવે નાંખી ચીશ,

ભાઈ આંખ્યા પચીશ.

ચકલી ચોખા ખાંડ છે,

પિતાંબર પગલાં માંડ છે.

રાચકો હચકે,

ભાઈએ માર્યો ભૂસકો.

ગટર પટર ખાવા ભર, ર, ર, ર.

:: એક કોઠામાં બત્રીસ કોઠા. ::

(ગીત)

એક કોઠામાં બત્રીસ કોઠા,

તેમાં રંમે નહાના મહોટા;

નહાને મહોટે નાખી ગાળી,

ભાગીરે હરણાંની ટાળી.

હરણ ખાચ હેરા રેસ,

ભાંખ્યાંરે દીલ્લીના કહેરાં.

દીલ્લી ઉપર આણુ માણુ,

ભાંગીરે દહોડાંની માણુ.

છોડીએને ઉપયોગી વસ્તુઓ. (૯)

માણ ઉપર મોતી,
ખીખી જાય રેતી.
ખીખીના હાથમાં ઘોઠો,
પ્રાણે મીયાંનો હોઠો.
હોઠો બોલે રામ રામ,
ત્યાંથી આવ્યા વિરમગામ.
વીરમગામના આરાતારા,
દીઠા ત્યાં સોનાના ભારા;
ભારા ઉપરા ઉપર કરી,
સો સો તરવારો પાથરી.
એક તરવાર ઉંચી,
લગવાનના હાથમાં કુંચી.

:: છોડીએને ઉપયોગી વસ્તુઓ. ::

(ગીત)

છોડીએરે,
હોરે હો,
ઠોરે આવ્યો,
શું શું ? લાવ્યો ?

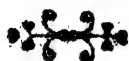
પાન સોપારી, પાનનાં ખીડાં,
એલચી ડાડા,
હંસલો ઘોડો !

* :: “રમત.” ::

(ગીત)

ટચાક ટોલડી મોઢનાં પાન,
 વીરે આપ્યાં વિરમગામ.
 વિરમગામના એવા લોક,
 પાણી પીવા ન આપે બોખ.
 બોખમાં તો બાંડો સાપ,
 વડેરી ભોજનધના આપ.
 કરડી ઘોડી કાકાની,
 મરડી ઘોડી મામાની.
 ફુલ વહેરી આપની,
 હું મારા ભાઈની.

* જે હાથ ભેળા કરી તેના જે અંગુઠા એક તરફ અને
 બીજી તરફ આંગળીઓનો ભાગ રહે, એમ પહોળા કરી દાદી.
 એ તથા માથે લમાઈતાં આ ગીત બોલે છે.

+ “ કોયલ. ”

(ગીત.)

કાળી કોયલ બોલે, કૂઉ,ઉ,ઉ, !
 આંખા કેરી ડાળે, કૂઉ,ઉ,ઉ, !
 સરોવરીઆની પાળે, કૂઉ,ઉ,ઉ, !
 મનોહર તર માળે, કૂઉ,ઉ,ઉ, !
 હાંશે કાગ હિંચાળે, કૂઉ,ઉ,ઉ, !
 કાળી કોયલ બોલે, કૂઉ,ઉ,ઉ, !

(૨)

“ કાળી કોયલ કમખા વિનાની, ”
 આંખા ડાળે,
 સરોવર પાળે.
 બોલો કોયલ મા બોલો.
 ઘડાવું સોનાનો દારો.
 દારે દારે જાળી,
 કોયલ મા કાળી.
 કાળી કોયલ કમખા વિનાની,
 આંખા ડાળે,
 કોયલ બોલે, કૂઉ,ઉ,ઉ, !”

+ અજ્ઞાત વદિ ૧ થી આવશ્ય વદિ ૧ સુધીના એક માસને કોયલ મહિનો કહે છે. તે માસમાં કુંવારી છોકરીઓ “કોયલ” વ્રત કરે છે. નદી અથવા સરોવરપર ન્હાવા જતાં આ ગીત ગાય છે.

ધોરણ રજું.

“ મોર. ”

ૐ (ગીત.)

૧ લી છોકરી—

મારો છે મોર ! મારો છે મોર !

મોતી ચરતો મારો છે મોર !

બીજી છોકરી—

મારી છે ઢલ ! મારી છે ઢલ !

મોતી ચરતી મારી છે ઢલ !

૧ લી છોકરી—

મારો છે મોર ! મારો છે મોર !

માળામાં બેસનાર મારો છે મોર !

બીજી છોકરી—

મારી છે ઢલ ! મારી છે ઢલ !

ઝાળામાં બેસનાર મારી છે ઢલ !

૧ લી છોકરી—

મારો છે મોર ! મારો છે મોર !

રાજાના માનીતો મારો છે મોર !

ૐ સામસામી છોકરીઓ બધી રહે છે ને પોતાના હાથ માથાપરથી વાળાને શરીર ડોહાવતી આ ગીત ગાય છે.

બીજી છોકરી—

મારી છે ઢલ ! મારી છે ઢલ !

રાણીની માનીતી મારી છે ઢલ !

૧ લી છોકરી—

બોલે છે મોર ! બોલે છે મોર !

સોનાને ટાડે બોલે છે મોર !

બીજી છોકરી—

બોલે છે ઢલ ! બોલે છે ઢલ !

રૂપાને પારણે બોલે છે ઢલ !

“ પાપડ. ”

*(ગીત)

પટેલને ત્યાં પાપડ વણવા ગયાંતાંમા, ગયાંતાંમા

એક પાપડ ચોર્યો મા, ચોર્યો મા,

ઘંટી હેઠળ ઘાડ્યો મા, ઘાડ્યો મા.

રોટલા ઘડતાં શેક્યો મા, શેક્યો મા.

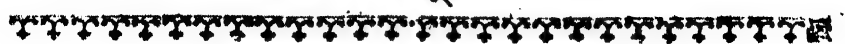
લેંસ ટાહુતાં ખાધો મા, ખાધો મા.

ડાંસે કડકો સાંભળ્યો મા, સાંભળ્યો મા.

ડાંસે ડાંગ લીધીમા, લીધીમા.

* કોઈ વધુ પાડોશીને ત્યાં પાપડ વણવાને મળેલી ત્યાંથી પાપડ લીધેલો,

(૧૪) ગુજરાતી જૂનાં ગીતો.

એક ડાંગ વાગી મા, વાગી મા.

ભરેકા કેડ ભાંગી છે કે સાથ. !

બાપાભાંગી.

(૨) “ ભગરી ભેંસ. ”

(ગીત)

(અ) માયના જાવાળ તારી ગુજરીની વારી,

આડાં છે કાઠીઆના ખેતરે જરે.

કાઠીઆએ લાકડીઆ ફેરવી જરે.

ભગરી ભેંસ !

હોરેહો !

દાહવા બેઠી,

હોરેહો !

પાટુ મેલી,

હોરેહો !

દાહજી રેણચું,

---

(૨) આ ગીત ફરતાં ફરતાં ગાવાનું છે.

અ આ ગીત ગવરાવનારી છોકરી જિભી જિભી ભગરી ભેંસ એટલું બોલે છે, એટલે જીવનારી છોકરીઓ “ હોરેહો ” બોલીને ફરે છે. ચારે કુઠા પૂરી અમ કં, પાછું કુદડી ફરતાં ફરતાં ગાય છે.

હોરેહો ! ગાયના ગોવાળ.

આડાં છે વાણીઆના ખેતર છે.
વાણીઆએ ખેતર ફેરવ્યાં છે.

ભગરી ભેંસ,
હોરેહો.

શિંગડે બાંડી,
હોરે ! હો !

પૂછડે બોડી.
હોરે હો. !

ઢાહવા છાડી,
હોરેહો !

પાદુ ભારી,
હોરેહો

ઢાહજું ફેડયું,
હોરેહો !

આડાં છે બ્રાહ્મણના ખેતર છે.
બ્રાહ્મણએ ત્રાંબડીઓ ફેરવી છે

ભગરી ભેંસ,
હોરે ! હો

ઢાહવા બેઠી,
હોરે ! હો !

પાદુ ભારી,
હોરે ! હો.

(૧૬) ગુજરાતી જૂનાં ગીતો.

દાહજું શેઠડું,

હોરે ! હો.

સાયના ગોવળ તારી ગુજરીની વારી.

÷ “ વીંછીડા. ”

(ગીત)

૧ લી છાકરી—

હુતો છાંણા વીંછવા ગમતીમા,
વીંછીડા ! વીંછીડા.

સર્વે છાકરીઓ સાથે—

હુઓ હુઓ વીંછીડા.

૧ લી છાકરી—

મને વીંછીડ દરકાવી મા,
વીંછીડા ! વીંછીડા !

સર્વે છાકરીઓ સાથે—

હુઓ ! હુઓ ! વીંછીડા !

૧ લી છાકરી—

કાળો ને કાદવીઓમા,
વીંછીડા ! વીંછીડા !

સર્વે છાકરીઓ સાથે—

હુઓ ! હુઓ ! વીંછીડા !

~~~~~

૧ લી છાકરી—

મારી આંખો પેઠી ઉડી મા,
વીંછીડા ! વીંછીડા !

સર્વે છાકરીઓ સાથે—

હુઓ ! હુઓ ! વીંછીડા
કાઠ જોષીને તેડાવો મા,
વીંછીડા વીંછીડા.

સર્વે છાકરીઓ સાથે—

અર,ર,ર, માડી વીંછીડા

૧ લી છાકરી—

કાઠ ડાશીને તેડાવો.મા,
વીંછીડા વીંછીડા.

સર્વે છાકરીઓ—

અર,ર,ર, માડી વીંછીડા.

૧ લી છાકરી—

માડી વીંછીડા ઉતરાવો મા,
વીંછીડા, વીંછીડા.

સર્વે છાકરીઓ—

અર,ર,ર, માડી વીંછીડા.

÷ એક છાકરી જણે પોતાને વીંછી કરડ્યો હોય તેમ
શરીર ડોલાવતી જાય છે, ને ચાળા ટરતી જાય છે, ને ખો-
લાવતી જાય છે, તેતા જવાબમાં સર્વે છાકરાઓ “ હુઓ હુઓ
વીંછીડા ” એ ચરણ બોલે છે.

(૧૮) ગુજરાતી જૂનાં ગીતો.

૧ લી છાકરી—

વીંછીની વેદના મ્હોટી મા,
વીંછીડા, વીંછીડા.

સર્વે છાકરીઓ—

અર,ર,ર, માડી વીંછીડા.

૧ લી છાકરી—

હું રાંક થઇને રોતી મા,
વીંછીડા, વીંછીડા.

સર્વે છાકરીઓ—

અર,ર,ર, માડી વીંછીડા.

* “ ભોળી યમુના. ”

(ગીત)

સોનલા ઉઠાણીરે, ભોળી યમુના.

રૂપલાનું ખેડરે, ભોળી યમુના.

વીસ ખેડાં ભર્યાંરે, ભોળી યમુના.

એક ખેડું ખાલીરે, ભોળી યમુના.

---

* હાથના આંકડા બીડીને ગ્રાળ કુંડાળામાં કન્યાઓ ઉભી રહે છે, પછી આંકડા બીડેલ હાથે જ કસરત મારક આગળ પાછળ હાથ ફેરવી એક પદ બોલે છે.

~~~~~

ત્યાંતો બાળ જાગ્યારે, ભોળી ચમુના.

(૧) કેમ દોરી તાણારે, ભોળી ચમુના.

(૨) આમ દોરી તાણારે, ભોળી ચમુના.

પછી ખેતર ચાલ્યારે, ભોળી ચમુના

ત્યાંતો હરણ આપ્યારે, ભોળી ચમુના

કેમ હરણ ઠોકેરે, ભોળી ચમુના

આમ હરણ ઠોકેરે, ભોળી ચમુના

:: અલાળીઓ, ગલાળીઓ. ::

* (ગીત)

અલાળીઓ ગલાળીઓ,

ગલતો મારો વીર છે,

પાટણ મારું ખીર છે.

ઘોઘે મારું ઘર છે,

નવાનગરની તાંતછે,

તાંતો મોતી થોડો છે.

(૧) દોરી કેમ તાણવી એમ સવાલ પુછ્યા જેવું કરવું.

(૨) દોરી તાણવાની માફક ચાળા કરવા.

* જે કન્યા ખેડે અને એ કન્યા કબી રહે, ઉભી રહેલી કન્યાઓ નીચી નખીને તાળી દેતી જાય ને એક મલસાવે ને બીજી ઝીલતી જાય.

સસરાના ઘરમા ઘોડાં છે.

ઘોડા લઈ ગયા કાઠી,

નણુદ આવે નાઠી.

મારી નણુદને આવવાદો

શેર સોનું લાવવા દો.

શેર સોનાની ટોટી,

મારી ભાલી મોટી.

મોટી ભાલી થાવાદો,

ખેડે પાણી ભરવાદો.

ખેડે ડાપર ઠીંકરી,

મારી ભાલીની દીકરી.

દીકરી દીકરી દિવાળી,

સોનેરી ઘાઘરી શિવાડી.

સોનું મુકયું ટોડે,

ગીત ગાધશું ફોડે.

ભાઈ ખેડેનનું હેત.

ૐ (ગીત.)

આ હાથે કાંકણી કાંકણી

આ હાથે ચૂડલો, ચૂડલો

મે' વરસે મેડી ચુએ. (૨૧)

~~~~~

ભાઈ ગયોતો ધંધુકે, ' ધંધુકે,
ભાભી ચૂલા સંઘરૂકે સંઘરૂકે.
ભાઈ લાવ્યાં ટોપરાં ટોપરાં.
ખાચ ભાભીના છોકરાં છોકરાં.
ભાઈ જમે દહીંદુધ દહીંદુધ.
ભાભી ખાચ ખાટીછાશ ખાટીછાશ,
ભાઈ બેસે ઢાલીએ ઢાલીએ
બીજાં બેસે ખાટલે ખાટલે
ભાઈ પાસે રૂપૈયા રૂપૈયા
બીજાંને નહિ ત્રાંબીઆ ત્રાંબીઆ.

:: મે' વરસે મેડી ચુએ ::

* (ગીત) .

મે વરસે મેડી ચુએ,
ચંદ્રાસર લહેરે જાયજો.
માડી જાયો વીર મલપતો,
નદિએ ના'વા જાયજો.
નદિનાંતો ડાહોળાં પાણી,
સરોવર ઝીલવા જાયજો.

---

* અશાહ માસમાં કન્યાઓ "ગૌરી"નું વ્રત કરે છે,
ત્યારે નદિપર ન્હાવા જતાં આ ગીત છોડીઓ ગાય છે.

ઝીલી કરીને ઘેર પધાર્યા,
 માતીડે વધાવ્યાં જો,
 ભાઈ બેઠા જમવા,
 ભોજનધમે પહેર્યાં ચીરજો.
 ચીર ઊપર ચુંદડી,
 ચાખલીઆળી ભાત જો.
 ભાતે ભાતે ભડકલાંને,
 જો જો વહુની જાતજો.
 જાત ઊપર ઝાંખરાંને,
 બહેલ ધડકી જાયજો.
 બહેલમાં બેઠા વાણીઆને,
 કાગળ લખતો જાયજો.
 કાગળમાં બે પૂતળી ને,
 હસતી રમતી જાયજો.

માર ! માર ! ક્યાં થઈને જઈશ.

(ગીત.)

માર ! માર ! ક્યાં થઈને જઈશ ?

કળાયેલ મારલોરે.

રતીલાલનું ઘર ઠંડી જઈશ,

કળાયેલ મારલોરે. માર ! માર !

ભાર ! ભાર ! ક્યાં થઇને જઈશ. (૨૩)

(३)

ઘર પાછળ કાળુડો નાગ,
 કળાયેલ મારલોરે,
 નાગ રોકી બેઠો છે માગ,
 કળાયેલ મારલોરે. માર ! માર !

(3)

મારગ એ ઉડીને જઈશ.
કળાયેલ મારલોરે.
ઘર પાછળ નદિયો નહવાણુ.
કળાયેલ મારલોરે. માર ! માર !

(४)

વચમાંથી ચાલે છે બહાણ.
કળાયેલ મારલોર.
બહાણ હું ઠેકીને જમશ.
કળાયેલ મારલોર.

(4)

ઘર પાછળ કાંઠાની વાડ,
 કળાયેલ મોરલોર.
 ઝાઝાં છે કાઠીને ઝાડ,
 કળાયેલ મોરલોર.

(३)

આઠ એ મેડીને મહેલ,
કપાચેલ મારણોર.

(૨૪) મૂળરાત્રી જૂનાં ગીતો.

તેમાં મારી બેઠીછે ઢલ,
કળાયેલ મોરલોરે.

(૭)

ઢલ મારી, બેઠી રહી વાટ,
કળાયેલ મોરલોરે.
રહીશ ત્યાં દિવસને રાત.
કળાયેમ મોરલોરે.

ધોરણ ઝમું.

“ હાલરડાં. ”

ભાઈ ! ભાઈ ! કરંધું,
ભાઈ વિના બૂલિ ભમું ધું.
ભાઈ કોઈએરે દીઠા,
મહાદેવની વાડીમાં પેઠા.
વાડીનાં ફુલડાં પેડાવું,
ભાઈને ઘેર તેડાવું.
ભાઈ ! ભાઈ ! હું કરતી'તી,
ભાઈ વિના બૂલી કરતી'તી.

(૨)

ભાઈ કોઈએ દીઠા,
મહાદેવની ડરીમાં પેઠા.

દહેરીએ દહેરીએ દીવા કરું,
ભાઈ મારાના વિવાહ કરું.
રાખની છોડી કાળી,
ઘેલ ઝાંપેથી વાળી.

(૩)

હાલ વહાલને હલકી,
આંગણે વાવોને ગલકી.
ગલકીનાં ફુલડાં રાતાં,
ભાઈના મામા છે માતા.
હાલ વહાલને હાંસી,
લાડવા લાવશે ભાઈની માસી. *
માશી જશે માળવે,
ભાઈનાં જતન કરી કોણ જાળવે ?

(૪)

હાલ વહાલને હૂવા,
લાડવા લાવશે ભાઈના ફુવા
ફુવાની શી પેર,
લાડવા કરશું આપણે ચેર,
ઘરમાં ઝાઝા ધીને ગાળ.
ધી નાખો અઘેરે તોલ.

(૫)

ભાઈ મારો છે અટારો,
ધીને સાકર ચટારો.

(૨૬) ગુજરાતી જૂનાં ગીતો.

~~~~~

ભાઈ મારો છે લાંડકો,

પાઉં દુધ સાકરનો વાટકો.

ભાઈ મારો છે ગોરો,

ભાઈની ડોકમાં સોનાનો દારો.

ભાઈ મારો છે રાંક,

હાથે સોનાનો વાંક.

વાંકે મોતી ઘોડાં,

ભાઈના મામાને ઘેર ઘોડાં.

વાંકે વાંકે જાળી,

ભાઈ મારો ખેડે દા'ડી.

(૬)

ભાઈ કોઠાએ દીઠા,

ભાઈતો ભરી કોઠીમાં પેઠા.

કરકર, ઘઉં તે ખાય,

ભાઈ મારો મોટરો ધાય.

ભાઈ મારાને શું વખાણું,

ભાઈના શુંજામાં સોનાનું નાણું.

(૭)

ભાઈ મહારોરે ડાહ્યા,

પાટલે ભેસીનેરે નહાયો.

પાટલો ગયો છે ખસી,
ભાઈ મારો ઉઠ્યોરે હસી.

ભાઈ બેસે છે અગાસી,
લાડવા લાવે ભાઈની માસી.

માસી કુંકડી છે નહિ,
કુંઈ કુખડાં^૧ લે નહિ.

(૮)

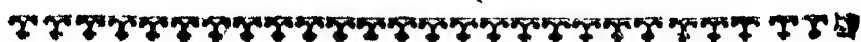
ભાઈ મારો આવડોં તેવડો,
શણગારંતો થાય પરજાવા જેવડોં.

ભાઈ મારો છે હેઘેયો,
ભાઈને ભાવેરે સેવેયો.

ભાઈ કોઈએ દીઠો,
ભાઈતો ભરીકોઠીમાં પેઠો.

કરે, કરે થઉંડા ખાય,
ભાઈ મારો કાલ મહોરો થાય.

૧ ખાલાવાડને ગોહીલવાડના

મુખ્ય ગામ.

(ગીત)

ધંચડી ખીચડી, ખાટી ખીચડી,
દાઠા મહુવા, પાંચ પટ્ટકા,
પાંચે ગામે પાળીતાણું,
સાઠીને લોલીઆણું
ઉઘાડે વીરા ઘોઘાનું ખારું,
વાવડીએ જઈ બહાણું વાયું.
દાદા માયું શિયાણીને વરસાણી,
કાનપર કારેલીને મણકા.
ઘેરેયા, પાટડીને ઘજાણું,
એટલાં ઉપર ન જાણું.

---

* એક રાજાએ પોતાની દીકરીને એક સ્વાસે બોલીને માએ એટલાં ગામ આપવાનું કહ્યું, તેથી તે ડાહી દીકરીએ એકદમ ઉપરનાં બધાં નામ બોલવા માંડ્યાં. રાજાએ જાણ્યું કે આતો મારે ઘણાં ગામ આપવાં પડશે તેથી છેલ્લો બોલ બોલી રહી કે, તરત તેના મ્હોડામાં જોરથી ખાંડનો ઘોબો નાંખી દીધો. તે સ્વાસ નળીમાં જતાં જતાં દીકરી મરણ પામી એવી ગાથા આલે છે.

કવિતા સરખી કહેવત.

(ગીત)

* મગને ખેતર માળો નહિ,
 ગરાશીઓ ગોઝારો નહિ.
 કણખી નાત બહારો નહિ,
 ઊંદરને ઉચાળો નહિ.
 ચાટવાને ફાડ નહિ,
 ઘર જમાણને લાડ નહિ.

“ ક્રમાડે કડું નહિ. ”

(ગીત)

ક્રમાડે કડું નહિરે મનારા,
 ઘરમાં ઘરડું નહિરે મનોરા.
 ક્રમાડે સાંકળ નહિરે, મનોરા,
 માંચીમાં માંકડ નહિરે, મનોરા.
 શાકમાં પાકજ નહિરે, મનોરા,
 વીરાનો વાંકજ નહિરે મનોરા.
 વીર વિના જનજ નહિરે, મનોરા,
 જર વિના જોરજ નહિરે મનોરા.

ગુણ વિના જ્ઞાનજ નહિરે મનોરા,
 ભણ્યા વિના ભાનજ નહિરે મનોરા.
 કમાડે તાણું નહિરે મનોરા,
 ભાષ વિના બહાણું નહિરે, મનોરા.

“ લીલાં લવંગડાં. ” !

(ગીત)

મારી વાડીમાં લીલાં લવંગડાં. (મારી) (૨૬)
 લીલાં લવંગડાંના પાન છે લીલાં,
 પાન છે લીલાંને ફુલડાં છે પીળાં—મારી.

માડી વીંછવા જાઉં,

ખોળો ભરી લાવું;

ચપટી ભરીને ચાવું.

મારી વાડીમાં લીલાં લવંગડાં. ૧

ચાવતાં છલ ચચચમે,

મહોડાં માફે ઝમઝમે

તીખાશે છલ તમતમે

મારી વાડીમાં લીલાં લવંગડાં. ૨

લીલાં લવંગડાંની વાડી છે લીલી,

મેઘલ લવંગડાં વીંછવા વું માડી મારી. ૧

* સીતાજી.

(ગીત.)

કાચલચી કચોળાં લચી,	
જગપીઠે સીતા અવતચી.	૧
સાત વર્ષનાં સીતા થયાં,	
પાટી લઇને ભણવા ગયાં.	૨
ભણીગણી બાજંદાં થયાં,	
રામચંદ્રના ગાગાં થયાં.	૩
પેહેલે મંગળ બોધ્યાં બોલ.	
બીજે મંગળ વાગે ઢોલ.	૪
ત્રીજે મંગળ કન્યા દાન,	
ચોગે મંગળ પરજો રામ.	૫
રામ બોદાવે ઉડે કુવો,	
સીતા વાવે ડમરો જુઓ.	૬
જયમ જયમ સીતા પાણી પાય,,	
ત્યમ ત્યમ ડમરો દલેરે જાય.	૭
સોનાની સિંચડી રૂપા ખરી.	
ડમરો ચયો છે સુગલો ચરી.	

* હોશિઆર, ખબડદાર, બાજંદા નામના માની પુરપના નામ ઉપરથી આ સંજ્ઞ ઉત્પન્ન થયો છે.

“ ચણ્યાની માગણી. ” ?

÷ (ગીત)

ખોડ ! ખોડ ! ચણ્યો આપ,
નહિ આપું.

સુતાર ! સુતાર ! ખોડ ચીર
નહિ ચીરું.

રાજા ! રાજા ! સુતાર દંડ.
નહિ દંડું.

રાણી ! રાણી ! રાજા સાથે રીસા,
નહિ રીસાઉં.

ઉંદર ! ! રાણીનાં કપડાં કરડ,
નહિ કરડું.

મની ! મની ! ઉંદર માર,
નહિ મારું.

કુત્તો ! કુત્તો ! મનીને માર,
નહિ મારું.

ધોક્કા ! ધોક્કા ! કુતરાંને માર,
નહિ મારું.

÷ લાકડાનું મ્હોડું લામયું તેમાં એક ચણ્યો બરાબ જવાથી તે મેલવવાને માટે છોકરીઓ કહેતી હોય અને તે સંબંધે એક પછી એક વેણ ગોઠવેલાં જણાય છે.

*****

આગ ! આગ ! ઘાંકો બાળ,

ଆଗ— ନାହିଁ ଆମ୍ଭେ.

પાણી ! પાણી ! આગ ઓલવ,

આગ— નહિ આલવું.

હાથી ! હાથી ! પાણી ચી.

हृत्थी— नहि पीठ.

મચ્છર ! મચ્છર ! હાથીના કાનમાં પેશ.

મનુષ્ય— આ પેઠા.

હાથી કહે મારા કનમાં કોઈ પેશશો નહિ,

ਭੁੱਖਾ ਪਾਲ੍ਹੀ ਪੀਸ਼.

પાણી કહે મને કોઈ પીણા નહિ,

६. आग ओलवीश.

આગ કહું મને ફોધ આલવશો માં,

૬. ધાત્રી બાળીશ.

ધોક્કો કહે મને કોઈ બાળશો માં,

હું કુતરાંને મારીશ.

કુતરો કહે મને કોઈ મારશે માં,

૬. બીજી માંદીશ.

બીજી કહે મને કેઈ મારશો માં,

ੴ ਉੱਦਰ ਮਾਰੀਸ਼ਾ.

ઉંદર કહો મને કોઇ મારશો માં,

ਭੂ' ਰਾਈਨੀਆਂ ਕਪੜਾਂ ਕਰਤੀਸ਼.

ਸਾਈ ਕੁਛ ਕਪੜੀਂ ਕਰਤੀਆਮਾ,

. હું રાજા સાથે રીસાઈશ.

રાજા કહે કોઈ મારી સાથે રીસાશે માં,

હું સુતાર દંડીશ.

સુતાર કહે મને કોઈ દંડશે માં,

હું ખોડ ફાડીશ.

ખોડ કહે મને કોઈ ફાડશે માં,

હું ચણ્યો આપીશ.

ચણ્યો લઈને સર્વે છાકરીઓ ખાઈ ગયાં !

:: કારેલી. ::

÷ (ગીત)

ખાઈજી આપણા વાડામાં કારેલી,

ખાઈજી કહો તો વીંછવા જાઉંરે;

સર્વે છાકરીઓ સાથે—

કારેલી દ્યો ! કારેલી દ્યો !

ખાઈજી વીંછી કરીને ઉઘલાવ્યાં.

સર્વે છાકરીઓ સાથે ઉભી ઉભી—

કારેલી દ્યો ! કારેલી દ્યો !

÷ એકવાર ઉભાં રહીને અને બીજીવાર બીજું પદ
ફક્તાં ફક્તાં તાળી ખાડીને ગાએનું છે.

આપણ કહોતો વેચવાં જાઉંરે,

ફૂદતાં ફૂદતાં સર્વે છોકરીઓ —

કારેલી દયો ! કારેલી દયો !

ઉભાં ઉભાં—આપણ અમે શાક કર્યું છે શાક કર્યું છે.

ફૂદતાં ફૂદતાં— કારેલી દયો ! કારેલી દયો !

ઉભાં ઉભાં—આપણ ઝેનું શું લેણું મૂલરે,

ફૂદતાં ફૂદતાં— કારેલી દયો ! કારેલી દયો !

ઉભાં ઉભાં—મારી સવા તે લાખની કારેલી,

ફૂદતાં ફૂદતાં— કારેલી દયો ! કારેલી દયો !

ઉભાં ઉભાં—આપણ ખખે લાખનું મૂલરે,

ફૂદતાં ફૂદતાં— કારેલી દયો ! કારેલી દયો !

:: ચણાડી ::

(ગીત)

(૧)

રાતી ચણાડીને રાતા મારા દાંત છે,

ઝીણી ઝીણી માછલી ઘમસડી રાત છે.

કાકાને કાને ચણાડીરે રીઝે,

રાતી ચણાડીને રાતા મારા દાંત છે.

+ ચણાડી કાને કુંડળમાં નાખેલી હોય, એમ ધારીને કાન ફરતાં હાથ ફેરવતાં અને “રાતી ચણાડી” એમ ઘો-લીને તાળી વગાડતાં આવું.

(૨)

આમાની માળે ચણાડીરે રીઝે,
રાતી ચણાડીને રાતા મારા હાંત છે.

(૩)

ભાઈની માળામાં ચણાડીરે રીઝે,
રાતી ચણાડીને રાતા મારા હાંત છે.

:: ચકલીનું ખેતર ! ::

ગીત.

ચકલી તારા ખેતરમાં, મેં ઝીંઝયો વાળ્યો,
ઝીંઝયે ચઢી જોઉં, કોઈ માનવી આવે. (૨૬.)

રાતી ઘોડીને ધીજો ચાખખો,
રતીલાલભાઈ આવે.

ઠકાવતો. ઘોડી ઠાવકે,

રતીલાલભાઈ આવે.

ચકલી. ૧

ઘોડીને ધુધરમાળ,

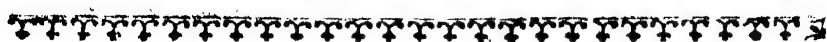
રતીલાલભાઈ આવે.

ચાંદ્ર રવાલની ત્યાલ,

રતીલાલ ભાઈ આવે. ૨

(૨) મામે માથે મોળાયું વીંટાળતો હોય એમ હાથ
ઉઠા કરીને નિશાની કરીને શાવું.

(૩) માળા ખતાવવી.

ધુધરીઆળી વેલડી,
 મોંધી વહુ આવે.
 છળીલી ને વળી છલડી,
 મોંધી વહુ આવે. ચકલી. ૩
 જોખામાં સુદર ખેટડો,
 ધવરાવતી આવે.
 જોખામાં ખારેક ટોપરાં,
 ખવરાવતી આવે. ચકલી. ૪
 બાળક ઘાલી બાથમાં,
 કુદાવતી આવે.
 હોંશે કરીને હાથમાં,
 કુદાવતી આવે. ચકલી. ૫

:: કાંગનું ખેતર. ::

(૧)

કાંગ લેવા ગઇતીરે, ગારી કાંગલો. (૨ક.)
 ૧ ઉભાં ઉભાં કાંગલો.
 ૨ બેઠાં બેઠાં કાંગલો.
 કાંગ લેવા ગયાંતારે, ગારી કાંગલો.

(૧) ઉભાં ઉભાં કાંગ વીણતાં હોય તેમ કરવું.

(૨) બેઠાં બેઠાં કાંગ વીણતાં હોય તેમ કરવું.

(૨)

ઠાપલો ભરી કાંગલો.

ખોખલો ભરી, કાંગલો.

કાંગ લેવા ગઢતીરે, ગોરી કાંગલો,

(૩)

સુપડું ભરી કાંગ લો.

કપડું ભરી કાંગ લો.

કાંગ લેવા ગઢતીરે, ગોરી કાંગલો.

“ ઝમરે ઝાંઝરીઆલાલ. ”

“ ઝમરે ઝાંઝરીઆલાલ. ”

હિચે દીળે કાંગવાળી,

ઝમરે ઝાંઝરીઆલાલ.

કાંગ હુંતે હોંશે લાવી,

ઝમરે ઝાંઝરીઆલાલ.

કાંગના મેં પુળા વાળ્યા,

ઝમરે ઝાંઝરીઆલાલ.

પુળામેં નેવામાં લાડ્યા,

ઝમરે ઝાંઝરીઆલાલ.

કાંગ પડી ત્યાં પુળા સળગ્યે,

ઝમરે ઝાંઝરીઆલાલ.

લેંસ વીંચાણી પાડે ભડક્યે,

ઝમરે ઝાંઝરીઆલાલ.

નવરાત્રીમાં ગાવાના.

(ગીત)

પાટણનાં પહોળાં પાટીઆં,
ગાગર ધુમે છે.

મોંઘી વહુ પાણી સાંચ્યાં,
ગાગર ધુમે છે.

તમે હજવે ઘોળ્યો ઘોટીઆં,
ગાગર ધુમે છે.

છંટાશે વહુની ચુંદડી,
ગાગર ધુમે છે.

વહુના પગમાં વાગે કાંકરી,
ગાગર ધુમે છે.

(૨)

હું તમને પુછું વહાલા ભાઈ કે,
વહુ ક્યાર આવશે.

આવશે આજ કે કાલકે,
વાળાં વાગશે.

લાવશે તેલ ફુલેલ કે,
માથાં યુંથશે,

આવશે નાગરવેલકે,
ફેવડો લાવશે,

(૩)

કયા ભાઈના કેશવે' કચુડીઆ,

કયા ભાઈની વાડીઆ દહેરે જાય;

* આંખો ફાલ્યો બેની અતી ઘણારે. ૧

મહોટા ભાઈના કેશવે' કચુડીઆ,

નહાના ભાઈની વાડીઆ દહેરે જાય.

આંખો ફાલ્યો બેની અતી ઘણારે. ૨

કયા ભાઈની તરવારે ત્રણ કુમકારે,

કયા ભાઈને ઘોડલે ધુધરમાળ.

આંખો ફાલ્યો બેની અતી ઘણારે. ૩

મહોટા ભાઈની તરવારે ત્રણ કુમકારે,

નહાના ભાઈને ઘોડલે ધુધરમાળ.

આંખો ફાલ્યો બેની અતી ઘણારે. ૪

“ટીકર જાઓતો મને કહેતાં જાને.”

(ગીત)

ટીકર જાઓતો મને કહેતાં જાને,

પાલી મગ તે મારા લેતા જાને.

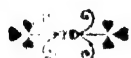
* એ ઠેકાણે “આંખો મોયો પહોળી પાશતોર” એમ
 બોલે છે. પણ તેના ઉપર કશુંકો અર્થ સમજાતો નથી,
 તેથી ઉપર મુજબ ફરવીને લખ્યું છે.

+ જેને ઘેર ગરબો લાઈને જાય એના છોકરાનું નામ લેવું.

ડાબલી લાવ્યા,
ડુબલી લાવ્યા,
પાન સોપારી;
પાનનાં બીડાં.

વધેતો મગ મારા પાછા લાવજો. ટીકર. ૧

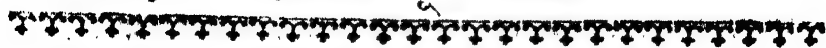

“એક પદી ઉખાણા.”

(૧)

- પ્રશ્ન— એક કોઠડીમાં બત્રીશ બાવા
ઉત્તર— દાંત.
પ્રશ્ન— બત્રીશ બાવા ખાંડે ને હુલીબાઈ કાંડોરે.
ઉત્તર— દાંત અને જીભ.
પ્રશ્ન— એક દહેરા ઉપર સાત દરવાજા
ઉત્તર— ડાકું.
પ્રશ્ન— સમજે નહિ પણ ઘર સાચવે.
ઉત્તર— તાળું.
પ્રશ્ન— પ્રાણ નહિ પણ પળ પળ ગળે
ઉત્તર— ઘડીઆળ.
પ્રશ્ન— છાપરે છાપરે પીછાડી પથરાય.
ઉત્તર— તડકે.
પ્રશ્ન— એક મરઘીના પેટમાં સો ઈંડાં.
ઉત્તર— ફણસ.

(૪૨) ગુજરાતી જાનાં ગીતો.

પ્રશ્ન— આટલુંક છાકરું રાજને રોવરાવે.

ઉત્તર— વીંછી.

પ્રશ્ન— છાપરે છાપરે મગ વેરાય.

ઉત્તર— વરસાદ.

પ્રશ્ન— આટલી રાંડ રાજની પાઘડી ઉતરાવે.

ઉત્તર— જી

પ્રશ્ન— જરા જેટલી ચીજથી આખું ગામજમે.

ઉત્તર— અગ્નિ—દેવતા.

પ્રશ્ન— બે હાથ ભોંયમાં બારસેં ગામ.

ઉત્તર— નકશો.

પ્રશ્ન— આમ આખું હારી ગયું ને ભાભોજી રહી ગયા

ઉત્તર— ચુલા.

પ્રશ્ન— ઘેર ઘેર ડાસા ડાટયા.

ઉત્તર— ઉંખરા.

પ્રશ્ન— ઘેર ઘેર ચોરના માથાં.

ઉત્તર— ટાડલા.

પ્રશ્ન— ઘેર ઘેર ચીંથરીઆ બાવી !

ઉત્તર— સાવરણી.

પ્રશ્ન— મહુયાં ગણાય નહિ, ગળડીમાં માય નહિ.

ઉત્તર— તારો.

પ્રશ્ન— કાળા કુવામાં કાંરીઓ પાણી.

ઉત્તર— હોએ.

પ્રશ્ન— ઘોળા કુવામાં ઘોળા પાણી.

ઉત્તર— નાળીએ.

ધોરણ ૪ થું.

“ગુજરાતની વખણાતી ચીજો.”

(ગીત)

કપૂરીઆ ખાણે હોંગળો રાજ,
દાડમ લુ'બેકુંબે છે. (૧૬.)

તમે એકવાર ઘોઘે જાનેરાજ,
દાડમ લુ'બેકુંબે છે.

ઘોઘાના ઘોડા લાવને રાજ,
દાડમ લુ'બેકુંબે છે. ૧

તમે એકવાર ચીતળ જાને રાજ,
દાડમ લુ'બેકુંબે છે.

ચીતળની ચુદડી લાવને રાજ,
દાડમ લુ'બેકુંબે છે.

લાવોં તો બે નેડ લાવને રાજ,
દાડમ લુ'બેકુંબે છે. ૨

તમે એકવાર પાટણ જાને રાજ,
દાડમ લુ'બેકુંબે છે.

પાટણનાં પટોળાં લાવને રાજ,
દાડમ લુ'બેકુંબે છે. ૩

લાવો તો બે નેડ લાવને રાજ,

હાડમ લુ'બેકુ'બે છે.
 તમે એકનાર સુરત જાળે રાજ,
 હાડમ લુ'બેકુ'બે છે. ૪
 સુરતના ચાંદ્રા લાવજે રાજ,
 હાડમ લુ'બેકુ'બે છે.
 લાવો તો ઝાઝા લાવજે રાજ,
 હાડમ લુ'બેકુ'બે છે.

“ લંકાનું ચિત્ર. ”

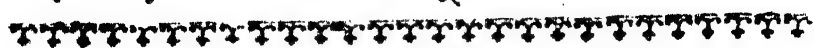
(ગીત)

અવળી ગંગાનાં અવળાં નીર,
 ગાળે છે મેહુલો ગંભીર.

વહુને ઘેર સાસુ બેસવા ગયાં,
 સાસુ દેખી વહુ રાજ થયાં. ૨
 વહુ બેઠાં સિંહાસન ચઢી,
 સાસુ બેઠાં ચમરી ચઢી. ૩

સાસુ { વહુરે વહુ મારી સમર્થ વહુ,
 લંકા લખી દેખાડો કરું. ૪

વહુ { નજરે ન દીકું કાને ન સાંભળ્યું,
 કેમ લખાય લંકાનું સર. ૫

એટલું સુંણતાં રીસજ ચઢી,

હડખડ સાસુ પાછી ફરી. ૬

વહુ { વળો વળો મારી બાઈજી બાઈ,
લંકા લખી દેખાડું કામ. ૭

લાવો ખડીઆને લેખણ,

કરું લંકાનું આખેખણ. ૮

લંકા ફરતો ફોટજ લખ્યો,

સાગર ભરતી આટજ લખ્યો. ૯

રાવણ સરખો દેતજ લગ્યો,

કુંભકરણ ઇંદ્રજીતજ લખ્યો. ૧૦

ફોડે રાવણની કચેરી લખી,

ચોક, ચૌદાને ચેરી લખી. ૧૧

વાઘ્ય કુવાને સરિતા લખી,

ઝાડ ઝાંખરાં વાડી લખી. ૧૨

હુળ ખેડતો ખેડત લખ્યો,

દેવ અને વળી દેતજ લખ્યો. ૧૩

ભાત દેખી ભાતવાળી લખી,

પાણી ભરતી પાણીઆરી લખી. ૧૪

છાંણા વીંણતી ઢોડી લખી,

જમતાં દ્રોજની બોડી લખી. ૧૫

~~~~~

રહેંટીઓ કાંતતી ઝરૂં લખી,
 પુણ્યસ્થાન પંચ દુશી લખી. ૧૬
 રામ લક્ષ્મણ બે બાંધવ લખ્યા,
 ચાંદો સુરજ નક્ષત્ર નવ લખ્યા. ૧૭
 લંકાનું આજેખણ બેઠ,
 મનમાં સાસુ વહુ પર મોહી. ૧૮
 ઠીક સાસુજી રાજ થયાં,
 ગીત ગાતાં વહુ ઘરમાં ગયાં. ૧૯

વન્સ્પતિ વિવાહ.

૧ “ કણ્ણઝરો. ”

* (ગીત)

ઉત્તર દક્ષિણ મેહુલારે વરસ્યા,
 કણ્ણઝરે મૂળ નાખ્યાં રાજ,
 કણ્ણઝરો. ૧

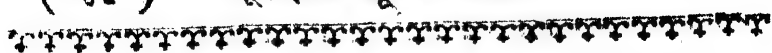
દરાણી જેઠાણી બે વીંણવા ચાલ્યાં,
 તાણી પોટલા બાંધ્યા રાજ,
 કણ્ણઝરો. ૨

વીંણી કરીને ચુલે ચઢાવે,
 કણ્ણઝર રહીને બોલ્યા રાજ,
 કણ્ણઝરો. ૩

(૧) એક જાતની બાજ.

* આ ગીત દુકે રાગે ગવાય છે.

(૪૮) ગૂજરાતી જૂનાં ગીતો.

કણ્ણજર કાકો એણીપેર બોદ્યા,

મા મુજને પરણાવો રાજ,

કણ્ણજરો. ૪

આપણુ તે વગડાના છાડ,

દીકરા તે કોણુ દેશે રાજ,

કણ્ણજરો. ૫

રહું છીં લોરખડી કન્યા ભારે,

સારોડી સામુ થાશે રાજ,

કણ્ણજરો. ૬

જ્યોડરવો વહેવાઈ થાશે,

પસરીઆળ સાળી થાશે રાજ,

કણ્ણજરો. ૭

જધરો અતીશય ધરપત કરશે,

જખેતડો ખાંતા કરશે રાજ,

કણ્ણજરો. ૮

જાન જોડીશું જોવા જેવી,

આનંદ મંગળ થાશે આજ,

કણ્ણજરો. ૯

(૨)

(અષ્ટ ચોકા)

સૌ જાન જુઓ નિહાળી આજ,

---

(૨) એક જાતની ભાજ. (૩) એક જાતની ગોળ પાનવાળી ભાજ. (૪-૫) એ નામો ખડની જાતના છે. (૬-૭) એક જાતનું ધાસ. (૮) ખાંતે.

કણ્ણઝર કાકો પરણે છે.
 મં નવી તરેહની ભાળી રાજ,
 કણ્ણઝર કાકો પરણે છે.

(૨)

હોમડીઓ ઢાલ બગાડે રાજ,
 કણ્ણઝર કાકો પરણે છે.
 રીંગણુતો રંગ બગાડે રાજ,
 કણ્ણઝર કાકો પરણે છે.

(૩)

ગાજરની શરણાઈ વાગે રાજ,
 કણ્ણઝર કાકો પરણે છે.
 ભીંડ ભાઇ આગે ભાંગે રાજ,
 કણ્ણઝર કાકો પરણે છે.

(૪)

કુંગળી બાઈ ડાળા તાણે રાજ,
 કણ્ણઝર કાકો પરણે છે.
 મરચું બહુ મોળે માણે રાજ,
 કણ્ણઝર કાકો પરણે છે.

(૫)

મુળોતો મૂછો મરડે, રાજ,
 કણ્ણઝર કાકો પરણે છે.
 માધરી છે વેષ ઘરડે રાજ,
 કણ્ણઝર કાકો પરણે છે.

(૬)

તાંજળીઆ લેગા તાંજે રાજ,
કણ્ઝર કાકો પરણે છે.
મેથીને ન મળે માળે રાજ,
કણ્ઝર કાકો પરણે છે.

(૭)

દડખડતા કોળાં દીઠાં રાજ,
કણ્ઝર કાકો પરણે છે.
છે સાથે ચીલઠાં મીઠાં રાજ,
કણ્ઝર કાકો પરણે છે.

(૮)

વાલોળ વહુ વેલમાં બેઠાં રાજ,
કણ્ઝર કાકો પરણે છે.
હળદર વહુ હાલે હેઠાં રાજ,
કણ્ઝર કાકો પરણે છે.

(૯)

ગયાં, રાંધણપુરની પાસે રાજ,
કણ્ઝર કાકો પરણે છે.
બુલંણી વહુ વૃયાં હુલાશે રાજ,
કણ્ઝર કાકો પરણે છે.

(૧) ચાલે.

(૨) રાંધણીઆની, રસોડાની, રાંધણીયું તેને પુર સખ્દ
લગાડીને ગામ 'કલ'યુ' છે.

(૩) એક માતની બાજી.

:: હાલરડાં. ::

(૧)

કાનુડો કે, નહિ ચાર માતા ગાય,
 એક વાળુને ખીજી નહાશીરે જાય. ૧
 વાઘને સિંહ વનમાં વીંછી વાંદર ઘણા,
 ભયરે લાગે છે, મા મને ભોરિગ તણા. ૨
 હુંરે નાનડીઆને નવલક્ષ ગાય,
 બળભદ્ર ભાઈ સંગાતે મોકલોને માય. ૩
 તેરે દેખીને મારી ત્રાડી છેરે ગાય;
 બધી ગાયોનું કેમ ગોવાળુ થાય ? ૪

(૨)

આવી'તીરે માલણ કુલડાં લઈ,
 કાનાની પછેડી લેતી ગઈ; ૧
 આશિષે મૂકીને કાન પાંગેતે જીએ,
 પછેડી વિના કહાન ધુસકે રૂએ. ૨
 આવી રૂડી અજવાળીરે રાત,
 લાવો પછેડી આળખું ભાત. ૩
 કાનાની પછેડીએ નવલખ ભાત;
 કહાનજી આઠતા દીનને રાત. ૪
 માલણે આવીને દીધી કુલનીરે માળ,
 પછેડી લઈને ત્રુઠ્યા દીન દયાળ. ૫

(૫૨) ગુજરાતી જૂનાં ગીતો.

~~~~~

(૩)

કા'નવા કા'નવા કે' શુ' કીધુંરે,
ગારસ પીધું ગારી ગાયનું. ૧
ગારી તે ગાયનું દુધ શીરાવતા,
વનમાં વગાડતા વહાલો વાંસળી. ૨
આવો તો નાથ પહેરાવું જામારે,
તમ સરખા સગાં મારે કોઇ નહિ. ૩
આવો તો નાથજી પહેરાવું જૂલીરે,
દર્શન ભૂલી દીનાનાથના. ૪

(૪)

નાથ ન જાણો વાછરે છોડીરે,
વનમાં ટોળી આવે કંશની. ૧
કંશનો કારણ વેદનો વાળજી,
પૃથ્વી પાલજી માટે અવતર્યા. ૨
અવતરીને પાપાણુ તે તાર્યારે,
રાક્ષસ માર્યા રામે લંકાના. ૩
અવતરીને મારી પૂતના શોષીરે,
દેવને દ્વિપિત કૃષ્ણે મારીઆ, ૪

(૫)

એક સમે દુધ ઢોળ્યું,
ઘણું આડે ચડ્યો. ૧
ત્યારે તો મેં દામણે બાંધ્યો
ઘણો પ્રાંસો પડ્યો. ૨

કુતી ગાયોમાં આઠો,

કહું મેં ત્રાડીને ૩

હવે નહિ વન મેલું,

પોઠયા જગડોને ૪

(૬)

માતા જશેદાને સમજુરે લાગ્યું,

પૂત્રનું પારણીયુરે બાંધ્યું. ૧

ઉભી જશેદામાતા ધુમણીરે ઘાલે,

વેરી—દુરિજનના મનમાં સાલે. ૨

હરખે જશેદા માતા હાલર ગાય,

હરખ ન માયે કહાનાની માયનો. ૩

(૭)

તેવ તેવડાંની ટોળી મળી,

દહલાની રમત કરી. ૧

દહલો દાટાવ્યો વીર,

જઈ પડ્યો છે જમુના તીર.૨

દહલો લેવાને જમુના ગયા,

કાંઠે ગોવાળીઆ ઉભા રહ્યા.૩

જઈ ગોવાળીઆએ વાતજ કરી,

માતાજની હિમત હરી. ૪

આગળ માતને પાછળ તાત;

વળી સઘળો ગાપીનો સાથ. ૫

પાચણ પાન આડું ધરી,

જળમાં ઉભા જુએ હરિ. ૬

(૫૪)

ગુજરાતી જૂનાં ગીતો.

~~~~~

વિનય સુણીને નિકળ્યા બહાર,
ત્યારે વરત્યો જેજેકાર.

૭

(૮)

ભાઇ મારો છે વેપારી,

બાજરો લાવશે બે પાલી.

૧

બે પાલીએ થાય નહિ,

ભાઇ જમવા જાય નહિ.

૨

બે પાલીના ઉધારો,

ભાઇ મહારાને સુધારો.

૩

ભાઇ મહારો વણઝારો,

સાદ કરીને શણગારો.

૪

સાદ કર્યો છે શેરીમાં,

ભાઇ રમે છે દહેરીમાં.

૫

“ દહોણી મોરીઆનો સંવાદ. ”

*(ગીત)

મોરીઆ —

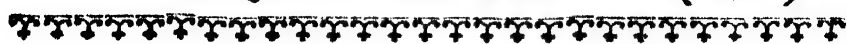
પહોળાં મહોંની પાદડી,

તું કેમ બેઠી ઘર બારી.

હેત કરી તુંજને હું પુચ્છું,

પરણી કે કુંવારી ?

* આ ગીત “સોપાયાં” છંદમાં પણ બોલાશે.

દાહણી—

ઘડો ઘડો ઘડુલીઓ,

પણ ઘડી ન જાણ્યો રાણે,^૧

જો બંદાજ પાસ હોતતો, તને મરાવત પહાણે.

તને મરાવત પહાણે. ૧

મેરીઆ—

ખડુ દાહોણકી બોલવા શિખી,

બોલ રખીસમઘા પ્યારી,

ચુલા ઉપર તને ચઢાવું,

હેઠળ નાખું^૩ વારી.

હેઠળ નાખું^૩ વારી.

દાહણી—

વારીતો મને સદાય વાલી,

હેઠનારી કુંકે,

મુઆ માણસાની ટાઢી ઠારે,

(૧) કુંભારે.

(૨) મુસલમાનોમાં બીસંમીઘા બોલીને ઐક્યતા કરે છે, તેમ એકતા-એકપણું કરવાને મેરીઆ, દહોણીને સમજાવે છે, પણ દહોણી આહું બોલી, તેથી તે પણ આહું બોલ્યો.

(૩) ખડ-તાપણા માટે નાખે છે તે.

(૫૬)   શુજરાતી જૂનાં ગીતો.

શુજરાતી જૂનાં ગીતો.

ત્યાં બેસાડી મૂકે.

ત્યાં બેસાડી મૂકે. ૪

પાણી ભરતાં ખ્યારો લાગું.

ઘડી ન ચાલું પાળો.

ગંદા પાણી ભરતી,

બાળ મનષો તારો.

આળ મનખો તારો. ૫

અ બેન જે વાદ થયો તે,

સાંભળીઓ કથરોટ.

છાનાં માનાં ઉભાં થયને,

જોને માર્યાં થાટ. ૧

પાછળથી તે ધીરં પડીઆં,

જાપ બેઠાં એક દહેરે.

દાહુણીબાઈ નમન કરીને,

વર્ષાં મોરારીઆચેરે.

:: પ્રભાત. ::

“ વાણેલાં ભલાં વાયાંરે ”*

(ગીત)

(૧)

વાણેલાં ભલાં વાયાંરે (ટક)

સૂરજ ઊગ્યોરે,

સરોવરીઆની પાળેકે,

વેણેલાં ભલાં વાયાંરે.

ભમરા ઉડેરે,

કેવડીઆની ડાળેકે,

વેણેલાં ભલાં વાયાંરે.

(૨)

મેનાં ક્રોધલરે,

બોલે મનહર માળેકે,

વે લાં ભાં વાંરે

નાચે ફરેરે,

હરણાં ઉચી ફાળેકે,

વેણેલાં ભલાં વાયાંરે.

---

* આ ગીત લગ્ન પ્રસંગે બડી પ્રભાતમાં સ્ત્રીઓ
ગાય છે.

(૩)

સુતા ડોકારે,
લક્ષ્મિ બાઈના કંથડે,
વેણુલાં ભલાં વાયાંરે,
શુભ શબ્દારે,
બાલે છે સાધુ સંતડે,
વેણુલાં ભલાં વાયાંરે.

(૪)

લેળે લેળેરે,
શ્રી રામનું નામડે,
વેણુલાં ભલાં વાયાંરે,
દેળે દેળેરે,
દીન જનને દામડે,
વેણુલાં ભલાં વાયાંરે.

(૫)

કરળે કરળેરે,
કાંઈ મંચળ કામડે,
વેણુલાં ભલાં વાયાંરે.
ગાળે ગાળેરે,
હરિના ગુણ ગાનડે,
વેણુલાં ભલાં વાયાંરે,

તમે એકવાર વહાણે ચઢજો વીર. (૫૯)

(૬)

લેજો લેજોરે,

દાતણને ઝારીકે,

વેણલાં ભલાં વાયાંરે.

નહાજો નહાજોરે,

નરને સૌ નારીકે,

વેણલાં ભલાં વાયાંરે.

(૭)

મુખ લુ'જોરે,

પામરીયુને છોડે,

વેણલાં ભલાં વાયાંરે.

બેસજો બેસજોરે,

દરબારને ડોલે,

વેણલાં ભલાં વાયાંરે.

+ "તમે એકવાર વહાણે ચઢજો વીર."

(ગીત)

(૧)

તમે એકવાર વહાણે ચઢજો વીર,

જુકતે ગુજરાત જોવાને,

વહાણેથી વહેલાં વળજો વીર,

જુકતે ગુજરાત જોવાને.

+ આ ગીતમાં ગૂજરાત કાઠીયાવાડના મુખ્ય શહેરો
તથા તેમાં સ્ત્રીપયોગી વખણાતી સ્ત્રીનેના નામ આવે છે.

(૨)

તમે એકવાર પાટણ જાને વીર,
જીકતે ગુજરાત જોવાને,
પાટણના પટોળાં લાવજો વીર,
જીકતે ગુજરાત જોવાને.

(૩)

તમે એકવાર સુરત જાને વીર,
જીકતે ગુજરાત જોવાને.
સુરતના ચાંદ્યા લાવજો વીર,
જીકતે ગુજરાત જોવાને.

(૪)

તમે એકવાર સોરઠ જાને વીર,
જીકતે ગુજરાત જોવાને.
ત્યાંથી અણુવટ વીંછ્યાં લાવજો વીર.
જીકતે ગુજરાત જોવાને.

(૫)

ચાંપાનેર એકવાર જાને વીર,
જીકતે ગુજરાત જોવાને.
ચાંપાનેરથી ચીર લાવજો વીર,
જીકતે ગુજરાત જોવાને.

તમે એકવાર વહાણે ચઢજો વીર. (૬૧)

(૬)

અમદાવાદ એકવાર જાજો વીર,
જીકતે ગુજરાત જોવાને.
અમદાવાદથી અકોટી લાવજો વીર,
જીકતે ગુજરાત જોવાને.

(૭)

ઝાલાવાડ એકવાર જાજો વીર,
જીકતે ગુજરાત જોવાને.
ઝાલાવાડથી કુંભણાં લાવજો વીર,
જીકતે ગુજરાત જોવાને.

(૮)

કાઠિયાવાડમાં એકવાર જાજો વીર,
જીકતે ગુજરાત જોવાને.
કાઠિયાવાડમાંથી કાંબીઓ લાવજો વીર,
જીકતે ગુજરાત જોવાને.

(૯)

ઝાંઝરકે એકવાર જાજો વીર,
જીકતે ગુજરાત જોવાને.
ઝાંઝરકે ઝરમર* લાવજો વીર,
જીકતે ગુજરાત જોવાને.

---

* એક જાતનું સોનાનું આભૂષણ સ્ત્રીઓ પોતાના
ગળામાં પહેરે છે.

(૬૨) ગુજરાતી જૂનાં ગીતા.

(૧૦)

તમે એકવાર ચીતળ જાળે વીર,
જીકતે ગુજરાત જોવાને.
ચીતળથી ચુડલા લાવજો વીર,
જીકતે ગુજરાત જોવાને.

(૧૧)

આવો તો વેલા આવજો વીર,
જીકતે ગુજરાત જોવાને.
ખેડેની સાફ કાંઈ લાવજો વીર,
જીકતે ગુજરાત જોવાને.

“ દાદાને આંગણુ આંબલો. ”

* (ગીત)

દાદાને આંગણુ આંબલો,
આમલી ગર ગાંભીરજો,
એકજ પાન મેં ચુંટીયું,
વઢશો નહિ વીરજો. દાદાને. ૧
અમે તે ઉડણ ચરકલી,
ઉડી જઈશું પરદેશજો,

* આ ગીત લાડી ગિદાય કરતી વેળાએ ગવાય છે.

~~~~~

આજ દાદાજીના દેશમાં,

કાલે જઈશું પરદેશજી. દાદાને. ૨

શેરી વળામણુ મારી સહિયરો,

૧ સહિયર શાણું બહુ થાળેજી,

આંખા વળામણુ મારી માતાજી,

[૨] દીકરી ડાહ્યાં બહુ થાળેજી. દાદાને. ૩

સીમાડો વળામણુ મારા દાદાજી,

દીકરી વહેલેરાં વળજેજી. દાદાને. ૪

“ અમારા દાદાજીને હાથીને ઘોડા..”

(૨)

અમારા દાદાજીને હાથીને ઘોડા,

તે મારે સાસરે દેજી. ૧

સંપત હોયતો દેજી દાદાજી,

જીભડીએ જશ લેજી. ૨

અમારા દાદાજીને ગાયોને ભેંસો,

તે મારે સાસરે દેજી. ૩

સંપત હોયતો દેજી દાદાજી,

જીભડીએ જશ લેજી. ૪

(૧) આ કડી ખીજ છોકરીએ ગાવી.

(૨) આ કડી ખીજ છોકરીએ બોલવી આ કડી વળાવતી વખતે માતાજી ગાય છે.

“ ધનરા લાલ તંબોળીડો. ”

* (ગીત)

જુનાગઢથી તંબોળીડો ઉતર્યો,
આવ્યો આવ્યો અમારે દેશ,
ધનરા લાલ તંબોળીડો. ૧

દાસી લેને ઘડોને ઉઠારણી,
મારી વાડીની વેલ સોંચાવ.
ધનરા લાલ તંબોળીડો. ૨

બીડા લાવરે તંબોળીડા બેવડા,
મધમધતા લાવને મુખવાસ,
ધનરા લાલ તંબોળીડો. ૩

મારા વીરાને ભાવે પાન બીડલાં,
પાન ચાવી વીર પામે હુલાશ,
ધનરા લાલ તંબોળીડો. ૪

---

* આ ગીત લગ્ન વખતે આક વધાવા જાય છે ત્યારે
બીચો ગાય છે.

* “ વધાવો. ”

(ગીત.)

(૧)

સહિયર પહેલોને વધાવો મારે આવીઓ,
મેંતો મોકલ્યો મારા દાદાને દરબાર,
વધાવો જીરે, મારે આવીઓ. ૧

(૨)

મારી માતાજીએ, ઉઠીને વધાવીઓ,
આજે સઘળાં જગમાં વર્ત્યો જેજેકાર;
વધાવો જીરે, મારે આવીઓ. ૧

(૩)

મારા ઘર પછવાડે ગાજે ને વળી ગડગડે,
વાગે વાગે વળી ઢાલ નગારાંને નિશાન
વધાવો જીરે, મારે આવીઓ. ૩

(૪)

મમ્મ થઈને મારે આંગણ નાચતા,
ઝોરી મંડળ મળીને કરતી મંડળગાન
વધાવો જીરે, મારે આવીઓ.

(૫)

મારે આંગણ અમ્રત આંખો વાવીઓ,

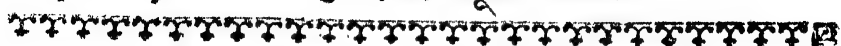
---

* આ ગીત લક્ષ્મના વધાવા વખતે સ્ત્રીઓ ગાય છે.

૧. મમ્મ-રાજ--મસન

(૬૬)

ગુજરાતી જૂનાં ગીતો.

મારે ટોડલે ટહુકે છે મોર.

વધાવો મારે આવીઓ.

(૬)

મારે આંગણે પારેવાં સહિયર ધુધવે,

મારે આંગણે આંખાને આંચો મોર.

વધાવો જીરે, મારે આવીઓ.

(૭)

સહિયર આજેરે, સોનાનો સૂરજ ઉગીઓ,

મારે આંગણે મોતીનો વરસ્યો મેહ.

વધાવો જીરે, મારે આવીઓ.

(૮)

મારા વીરાને સોના કુલે વધાવીઓ,

આજે ઉત્સવને આવે છે આનંદ ઓઘ.

વધાવો જીરે, મારે આવીઓ.

“ પંખિનો વિવાહ. ”

ૐ (ગીત)

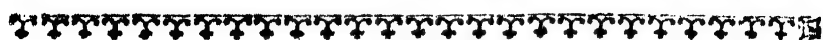
(૧)

નાચ્યો રૂપાળો માંડવો,

શુભ શણગારે સ્તંભ,

તેતરે તોરણ ખાંધીઆં,

ૐ સાંભળ સૈયર વાતડી, ઉત્તમ આશો માસ.' એ
રાગમાં ગવાય છે.

(૧)

પ્રશ્ન— બોલ્યા કે લખવા વિના,
ખબર પહોંચે સદ્ય,
લાખો ગાઉ છટું છતાં,
ઉત્તર આપે અદ્ય.

જવાબ— તાર

(૭)

પ્રશ્ન— બળદ વિનાની ગાડી,
જાય દાડી દહાડી
જીવ ન છતાં ચીશો પાડે,
એ નહોતી અગાડી.

જવાબ— આગગાડી

(૮)

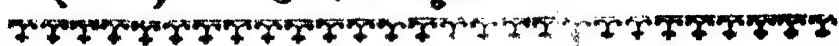
પ્રશ્ન— પાંખ વિનાતું પાંખડું,
ઉંચે ઊડી જાય;
માણસ સ્વાર થયો છર્તાં,
જરા ન હરકત થાય.

જવાબ— બલુન—વૈમાન.

(૯)

પ્રશ્ન— વાચા વિના બોલે ખરી,
પગ વિના ચાલે ખરી;
કાંટા નહિ પણ બોરડી,
ઉત્તર એનો આલ-

જવાબ— ઘડીચાળ.

પ્રશ્ન— કાકા કહેતાં છુટું રહે, મા કહેતાં વળગે,
લીલે કેળે રંગ ન લાગે, આપુતે નહિ અટકે.

જવાબ— હોહ.

(૧૧)

પ્રશ્ન—નારી એકજ અદ્ધર હુતાં, ખુલ્લે પેટે લાંબીસૂતી.
પેટે પીએને મુખે આકે, પાંખાં લેવાગળાકે.

જવાબ— પરનાળ.

[૧૨]

પ્રશ્ન—વાંકો ચુંકો બાવળીઆ, ઉપર બેઠા બહોરો;
કાળાં માણુશ પીલી નાખે, લોચ ન મૂકે ચોરો.

જવાબ— ઘાણી.

[૧૩]

પ્રશ્ન— લાકડાંનો કુકડો, લોઢાંની ચાંચ;
આખો દી ચલાવીએ, તો ઇંડા મુકે પાંચ.

જવ.બ— રેંટીઆ.

[૧૪]

પ્રશ્ન—કાકારે મેં કોતક દીઠું, સૂકે લાકડ બેઠું;
ચાંચછે પણ ચરે નહિ, એ જનાવર મરે નહિ

જવાબ— દાતરડું.

[૧૫]

પ્રશ્ન—નહિ વાંસલો નહિ વીંધણું, કારીગર નહિ મુતાર.
ઉંધે માથે ગઢ ચણે, પડિત કરે વિચાર

જવાબ— મુગરીનો માળો.

(૧૬)

પ્રશ્ન—નહિ પત્થરની ઇંટડી, નહિ ચુનો નહિ ગાર;
મેડી વાળું ઘર ચણે, પંડિત કરો વિચાર.

જવાબ— સુગરીનો માળો.

(૧૭)

પ્રશ્ન—ચાર લાઠ ઉભા ને ચાર લાઠ બેઠા;
અકેકાના અંગમાં બળે પેઠા.

જવાબ— ખાટલો અથવા માંચી.

(૧૮)

પ્રશ્ન—મારા નાથની એવી કળા;
ઝાડ ઉપર પણ લાડુ ઘડ્યા;
લીલાના પીળા થઈ જાય, ઘોળી છોલી સર્વે ખાય.

જવાબ— ફેરી

(૧૯)

પ્રશ્ન—વડ જેવાં પાંદડાં, શેરડી જેવા સોંટાં;
મોગરા જેવાં ફુલ, અને આંખા જેવા ગોટા.

જવાબ— આકડો.

(૨૦)

પ્રશ્ન—કાળો ઘોડો કાબરો, નગરી જોતો જાય,
લાખો રૂપિયા આપતાં, એનું મુલ ન થાય.

જવાબ— આંખો.

(૨૧)

પ્રશ્ન—ધમણ તથા એરણ ગળી, લોડું ઘડતો હુહાર

(૮૨)

ગુજરાતી જુનાં ગીતો.

વેંત જેટલો છોકરો, ભાલા સોત સ્વાર.

ઉત્તર—

કાચ

(૨૨)

પ્રશ્ન—ઘોળી ગાય, તેલે ન્હાય,
રાત પડે ત્યાં હનુમાન થાય.

ઉત્તર—

દીવેટ.

(૨૩)

પ્રશ્ન—ઘોળું ખેતર કાળાં બી
ઝોરતો જાય ને જખડતો જાય.

જવાબ—

કાગળ લખવો તે.

(૨૪)

પ્રશ્ન—ઉંચે ક્યારે માળો રોખો, લાગી જૂડાજૂડ,
પહેલી બેસે કાકડી, ને પછી બેસે ફુલ.

જવાબ—

દીવો.

(૨૫)

પ્રશ્ન—અગ્નિ કુડમાં નિપજે, ભમર કુડમાં ન્હાય;
ઘર ઘર કોતક એક છે, ફુલ વેલાને ખાય.

જવાબ—

દીવો

(૨૬)

પ્રશ્ન—તીખું તીખું તનમનીયું, કેળાં જેવાં પાન;
આ અર્થ વરતે તેને, માતું બુદ્ધિમાન.

જવાબ—

મૂળો.

(૨૭)

પ્રશ્ન—પડી પડી પણ ભાંગી નહિ, કટકા થયા દો ચાર;
સ્થવાર પડતાં નહુશી ગઇ, પડિત કરે વિચાર.

જવાબ— રાત.

(૨૮)

પ્રશ્ન—હંફિ હંફું ત્યારે બોલવું, બચ્ચું બોલે નહિ,
ત્રણ જુગતો વહી ગયા, પણ મુરખ જાણે નહિ.

જવાબ— નાળીયેર.

(૨૯)

પ્રશ્ન—કાણુડીરે કાણુડી, કાળા વનમાં રહેતી;
બહાદુરોની પાસે રહીને, સૌને જવાબ દેતી;

જવાબ— તરવાર.

(૩૦)

પ્રશ્ન—મથાળાંની ગરાસણી, ચપટે તાણે ઝાલી;
હંતાળાંને પાદર જાહે, નખ જુઓં મારી.

જવાબ— જુ

(૩૧)

પ્રશ્ન—છ પગાળો ચિતરો, લોટે ચાલ્યો જાય;
ગુરૂ પૂછે ચેલાને, એ કયું જનાવર જાય ?

જવાબ— વીંછી.

(૩૨)

પ્રશ્ન—મંગલ બેલી મંગલ બેલી, જંગલના દરવાજા;
આવો સુંદર પરણીનારી, ઘર કરે એ તાજાં.

(૩૩)

પ્રશ્ન—ગાય વીંચાણી ગોંદરે, વાછરડું વાડામાંય;
કંદાનારી કુસે પારણે, એનાં છોડ સરકરમાંય.
જવાબ— બંદુક.

(૩૪)

પ્રશ્ન—સો આંખા સો આંખલી, બેસે બીજાં ઝાડ
કુલ વિના ફળ નિપજે, પડિત કરો વિચાર.
જવાબ— પિયર.

(૩૫)

પ્રશ્ન—સો આંખા સો આંખલી, બેસે બીજાં ઝાડ
કુલ વિના ફળ નિપજે, પડિત કરો વિચાર.
જવાબ— ફેનાં.

(૩૬)

પ્રશ્ન—અહિં નહિ કયાંહી નહિ, રાજાને દરબાર નહિ;
ફળ ઉપર નહિ શેતરૂં, એ ફળ ભોળો ખાય.
જવાબ— કરો.

(૩૭)

પ્રશ્ન—પશુ નહિ પણ ચાર પગ, એક વાંસો એ શિશ;
બાળક તેના પેટમાં, એ શી ચીજ કહીશ ?
જવાબ— ઘોડીચું.

(૩૮)

પ્રશ્ન—જે મધ્યે ગંગા વસે, જટા ધરે છે શિશ,
ત્રણ આંખો પણ તે નહિ, સ્કંદ દેવ કહીશ ?
જવાબ— નાળીએર.

(૭૯)

પ્રશ્ન—મરથું નહિ નહિ હાડકું, છે યંજા વીણ હાથ;
પુરપો સાથે પરવરે, અંગે બીડી બાથ.

જવાબ— અંગરખું.

(૮૦)

પ્રશ્ન—નરથી ન્હરી નીપજે, ખાતાં ખાતાં ગાય;
અરધું અંગ ફરે ફુટડી, તેતું એકું સોફેઠ બાથ.

જવાબ— ઘંટી.

(૮૧)

પ્રશ્ન—શિશ્યાણે દાળો અને, પીળો દિનાળામાંય;
ચામાસે લીલો બને, એ જાન મળે અહાંય.

જવાબ— દેડદેડ.

(૮૨)

પ્રશ્ન—કાકારે એ કોતક દીકું, પુર પાણીમાં રમતું દીકું;
પાણી છે પણ પીતું નથી, એ જનાવર મરતું નથી.

જવાબ— વહાણ.

[૮૩]

પ્રશ્ન—ચાર ભાઈ મીઠા સકર, એ ભાઈ સુકા લકર;
એક ભાઈ મંખીયાં મારે, એનો ખપ છે આજ અમારે.

જવાબ— લેંસ.

(૮૪)

પ્રશ્ન—મૂઠી જેટલો માંદીડો, સૂપા સરખી ટાઢી;

(૯૩) ગુજરાતી જૂનાં ગીતા.

~~~~~

શાહા તમે સમજીલેજો, એ કામ આવે છે ઠાંડી.
જવાબ— સાવરણી.

(૪૫)

પ્રશ્ન—પાંચ વેંત પૂતળું, મુખે લોઢા દંત;
ન્યારી સાથે નિત્ય લડે, તે કહો બુદ્ધિવંત.
જવાબ— સાંબેલું.

~~~~~

મેઘ ! મેઘ ! રાજા !

*(ગીત)

અજ દિવાળી, કાલ દિવાળી,
સુન્દર જમીએ સેય સુવાળી.

મેઘ મેઘ રાજા ! મેઘ મેઘ રાજા !
ઢારે ઢારે, ભભકો ભારે,
રંગે રમીએ, સાંજ રહવારે.

મેઘ મેઘ રાજા ! મેઘ મેઘ રાજા !
મેઢી-મંદિર, શોભે સુદિર,
તીપક માળા, અવાસ અંદર.

મેઘ મેઘ રાજા ! મેઘ મેઘ રાજા !
મગન ગાંભીર, ચળકે ચંદ્ર,
વિભૂતીવાળાં, મનહર મંદિર.

મેઘ મેઘ રાજા ! મેઘ મેઘ રાજા !

પાપડ પોળી, ઘીમાં ઝબોળી,
જુગતે જમીએ, ચુરચુ ચોળી.

મેઘ મેઘ રાજા ! મેઘ મેઘ રાજા !

સુખીઆં સર્વે, પવિત્ર પર્વે,
રંગે રમીએ, ગુણના ગર્વે.

મેઘ મેઘ રાજા ! મેઘ મેઘ રાજા !

જમુંના જળમાં, શાંત સલિલમાં,
નેહિ નહાઇએ, સુન્દર સ્થળમાં

મેઘ મેઘ રાજા ! મેઘ મેઘ રાજા !

મંદિર મહેલે, ડાહી ડલે,
ગરબા ગાઇએ, રસની રેલે,

મેઘ મેઘ રાજા ! મેઘ મેઘ રાજા !

પહેરી પિતાંબર, અને સુઅંબર,
ઓઢી અંગે, રમીએ રસભર.

મેઘ મેઘ રાજા ! મેઘ મેઘ રાજા !

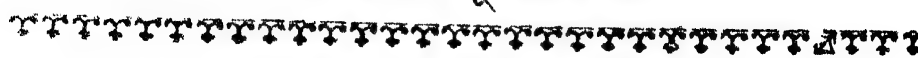
દિપે દિવાળી, વિભૂતિવાળી,
રૂઠા રંગે, ઝાક ઝમોલી,

મેઘ મેઘ રાજા ! મેઘ મેઘ રાજા !

રૂડિ મધ્યરાતે, ખગમાં ખાંતે,
અંદ્ર અળકતો, પરમ પ્રકાશે,

મેઘ મેઘ રાજા ! મેઘ મેઘ રાજા !

આસો માસે, મેહુલો નહાસે,

ભાનું ભળકતો, ભવાની ભાસે.

મેઘ મેઘ રાજા ! મેઘ મેઘ રાજા !

સખરસ ! સખરસ !

*(ગીત)

અમાસની રાત્રી, પડવેનું વહાણું,
 સખરમેં દહાડે, સખરસ ! સખરસ !
 રમણિક રાત્રી, વિજયી વહાણું,
 દિપે.તસવી દા'ડે સખરસ ! સખરસ !
 વિર ભૂમિમાંહિ, વિજયી શ્રી વિક્રમ,
 ભારતનું ભૂષણ, સખરસ ! સખરસ !
 મહા ભૂપમાંહિ, વિજયી શ્રી વિક્રમ,
 આર્ય આંભૂષણ, સખરસ ! સખરસ !
 સોનેરી સાહી, કવ્યનની કલમે,
 લેખો લખાણાં, સખરસ ! સખરસ !
 કવિતા કથાર્થ, કવિઓની કલમે,
 ગીતો ગવાણાં, સખરસ ! સખરસ !
 વિજયી શ્રી વિક્રમ, જયની જયંતી,
 સુખકારી સંવત, સખરસ ! સખરસ !
 પૂર્ણ પરાક્રમ, પરે દુઃખભંજન,
 જગમાંહિ જશ વંત, સખરસ ! સખરસ !

આનંદ ! આનંદ ! આર્ય ભૂમિમાં,
 સુખકારી સંવત સખરસ ! સખરસ !
 સુખ કંદ ! સુખ કંદ ! વિક્રમનું વર્ષ,
 ગુણ ગાવે ગુણવંત, સખરસ ! સખરસ !
 સિંદુરી શોભે, ગગને ગલીચો,
 બુલ બુલ બોલે, સખરસ ! સખરસ !
 લીલાથી લોભે, બહુધા બગીચો
 કોયલ કહલોલે, સખરસ ! સખરસ !
 મેના મયુરો, નદ પેર નાચે,
 ડાલરની ડાળે, સખરસ ! સખરસ !
 સાત્વિક, શુરો, રંદિ સાધુ રાચે,
 મંદિર માળે, સખરસ ! સખરસ !
 વાજંત્ર વાળે, મંદિર મહેલે,
 ગીતો ગવાતાં, સખરસ ! સખરસ !
 આનંદ આળે, રંસ ખુબ રેલે,
 પય પ્રેમ પાતાં, સખરસ ! સખરસ !
 મંદિર ! મંદિર ! વાજંત્ર વાળે !
 વિપ્રો વદે છે ! સખરસ સખરસ !
 શોભે છે સુંદીર, અવાસ અંદર,
 જન દાન દે છે, સખરસ ! સખરસ !
 જન સૌ જમે છે, પકવાન પ્રિતે,
 ખીર ખાંઠ ખાળાં, સખરસ ! સખરસ !
 સસિદા રમે છે, જમીને જલેખી,

વાજે છે વાજાં, સખરસ ! સખરસ !
 શુભ આ શકુનો, શુભ આજ સંવત,
 વિક્રમનું વર્ષ, સખરસ ! સખરસ !
 શુભ આ શકુનો, શુભ થાય શબ્દો,
 હિન્દમાંહિ હર્ય, સખરસ ! સખરસ !
 ભુદેવ ભણતા, શુભ આજ સ્તોત્રો,
 વાંચે છે વેદ, સખરસ ! સખરસ !
 ગુણવંત ગણતાં, ભારત ભૂમિની,
 ભક્તિના ભેદો, સખરસ ! સખરસ !
 જયરંગ ! જયરંગ ! ભારત ભૂમિના,
 ભક્તો ભણે છે, સખરસ ! સખરસ !
 ઊરમાંહિ ઊછરંગ ! ભવાની ભૂપર,
 સખરસે દહાડે, સખરસ ! સખરસ !

અભિપ્રાય.

(૧)

“આજ્ઞા પત્રિકા” પાત્ર ૨૧૦૬ ના તા. ૨૦-૬-૧૮૯૫ માં પ્રસિદ્ધ થએલી જાહેરખબરની કલમ ૨ ને અનુસરીને આ હસ્ત લીખીત ગ્રંથમાં સંગ્રહ કરવાનો પ્રયત્ન થયેલો જણાય છે, પરંતુ એકંદર કવિતા વગેરે જોતાં તેના ૧૦૦ પૃષ્ઠ થવાનો સંભવ નથી.

“સામાજિક હાલનો સંગ્રહ રચી કરનારનેજ પૂર્ણ કરવાનું કામ આપી સંગ્રહ જેમ બને તેમ ઉત્તમ થાય, એવું કરવા તેમને સ્થૂળતા આપી ધનિમની રકમ તેમને આપવા અભિપ્રાય છે.”

(૨)

- (૧) સરત ૧ લી પ્રમાણે ડેમી બાર પેજ ૧૦૦ પૃષ્ઠ જેટલો વિષય હોવો જોઈએ તે નથી. ધણામાં ધણા તેથી અર્ધ છે.
- (૨) ત્રીજી સરત પ્રમાણે એ પુસ્તક છ માસમાં તૈયાર થવું જોઈએ તેને બદલે દોઢ વર્ષ થયું છે, પરંતુ “આવાં ગીતા ભેગાં કરવાની અડચણ તથા આવાં કાર્યો માથે લેનાર પુરૂષોની ખોટ આ વિગેરે કારણોનો વિચાર કરતાં આ સરતનો વાંધો નહિ લેવા અભિપ્રાય છે.
- (૩) ત્રીજી સરત પ્રમાણે પ્રસ્તાવના આપી છે, પરંતુ તે અપૂર્ણ છે. જરા વધારે શાસ્ત્રીય વિવેચનની જરૂર છે, કારણ કે તેવાં વિવેચન માટે આ સિવાય બીજો પ્રસંગ નથી.

હાલની પ્રસ્તાવનાની ભાષા તથા વિચાર જોતાં “જીતુ” ને “સોનું” એ સંગ્રાથી ગુમ રહેલા અંધકાર જ વધારે વિચાર જણાવવાને સમર્થ જણાય છે.

આવાં ગીતો હાલ ગુજરાત દેશમાં કેવે કેવે પ્રસંગે કોણે કોણે ગાવાની રીતી છે, તે રીતીની હાલની સ્થિતિનું સવિસ્તર વર્ણન, તેનું મૂળ, તેના ગુણ દોષ, તેને સુધારીને ચાલુ રાખવા વિષે સૂચનાઓ આ ગીતોનો ઘરેમાં તથા શાળાઓમાં શો ઉપયોગ કરવો, એ વગેરે મળતા તથા ઉપયોગી વિષયો ઉપર ટુંકા પણ બધા મુદ્દા આવી બન્યા એમ લખવું જોઈએ.

સાંકળીયું આપ્યું છે ખરું, પરંતુ ગીતોનું વર્ગીકરણ, તે વર્ગ પ્રમાણે પાંચન માળાના પાઠોના સાંકળીઆની પેઠે, વર્ગવાર અનુક્રમ આપવો અધિક યોગ્ય છે.

(૪) પાંચમી સરત પ્રમાણે એ પુસ્તક વધારે ઉપયોગી થાય, તે બદલ કેટલીક સૂચનાઓ નીચે પ્રમાણે છે.

(૧) ઉપર કલમ ત્રણમાં જણાવ્યાં પ્રમાણે એ ગીતોનું વર્ગીકરણ કરી વર્ગ અથવા ભાગ પાડી તે ભાગ પ્રમાણે જથ્થા પાડી ગીતો ગાઈવયાં જોઈએ એ પુસ્તક જોતાં.

(૧) ગીતો,

(૨) ઉપાણ્યાં અને

(૩) હાલરડાં.

એવાં ત્રણ ભાગ મુખ્ય પડી શકે તેમ છે.

અજ્ઞાપી અંધકાર તેમાં દૂરકાર કરવાને

સ્વતંત્ર છે; પરંતુ કોઇપણ શાસ્ત્રીય ધો-
રણ સૂચવવું જોઇએ.

- (૫) આ પુસ્તક શાળા ખાતામાં ખાસ ઉપયોગમાં આવે એવું છે તેથી કન્યાશાળા નં. ૧ (૨) બાળવર્ગ અને ૧ લા ધો-રણથી ૨—૩—૪ ધોરણોમાં ગાવા લાયક ગીતો વિગેરે અ-નુક્રમમાં ગોઠવીને સંકેત અનુક્રમણિકામાં અને પ્રસ્તાવનામાં બતાવવો જોઇએ.
- (૬) આવી રીતે વર્ગ પાડતાં છતાં દરેક પદને મથાળે એક સરખો ચાલુ અંક નાંખવો, જેથી અભ્યાસ ક્રમમાં બતાવવાં ઠિક પડે.
- (૭) આ ગીત ઘણે ભાગે કરી કાઢ્યાવાડ તથા ઉત્તર ગુજરાત-પ્રાંતનાં અર્ધા ભાગ પ્રચલિત છે, અને બીજા અર્ધ ભાગનો સંગ્રહ કર્યો હોય તો થાય, યદ્યાપિ હાલરડાં, ઊખાણાં તો સામાન્ય પણુ છે. થોડાં ગીતો વધે એમ છે જેથી તે ઉમેરી ગુજરાત સાહિત્યનો આ ભાગ પૂર્ણ કરાય તો સારું.
- (૮) ઉપરની સૂચનાઓનો અમલ થાય તો એ ગ્રંથના રેખી બાર પેજ ૧૦૦ પૃષ્ઠ ન થાય તો પણુ પુરું ધનામ આપવા અભિપ્રાય છે, કેમકે આવાં કાર્યોમાં પડતા પરિશ્રમના પ્રમાણમાં રૂ. ૧૫૦) એકસો પચાસનું ધનામ બહુ નથી. એ કાર્ય કરવા આ ગ્રંથકાર સમર્થ જણાય છે.
- (૯) હેઠ્ઠી નવમી સરત પ્રમાણે ગ્રંથકાર સર્વ હક પોતે રાખવા માગે તો ઉત્તેજન તરીકે આપવા અભિપ્રાય છે.

મુંબાઈ ઇલાકાના સરકારી કેળવણી ખાતામાં
ઇનામને માટે મંજૂર કર્યું છે.

:: કમળા કુમારી ::

(હિંદુ ધરસંસાર સ્થિતિનું ચિત્ર.)

નવલ કથા.

લખનાર.

ભવાનીશંકર નરસિંહરામ કવિ.

કિંમત રૂપેયા એક,

અભિપ્રાયો.

“કૈસરેહિન્દ” — અંથને પાને પાને જોરડી કદપના અતે
કળા આવે છે, તેરડી જુના જુસ્સાને નવાં વસ્ત્રધી ખુબ શોભાવી
કાઠી છે અને જશ મેળવવા યોગ્ય નમુનો બનાવ્યો છે.

“રાસ્તગોફતાર” — “કમળાકુમારી” એ કિંમતી સા-
હિત્યમાં એક કિમતી ઉમેરો છે. તેમાં આવેલાં વર્ણન તે
કવિ “ભવાનીશંકરના સંસાર ચિત્રો છે” એ શબ્દરૂપી
વિચિત્ર ચિત્રો વાંચનારને મોહ પમાડે એવી બારીકીથી રચ્યાં છે.

મળવાનું ઠેકાણું.

ભવાનીશંકર નરસિંહરામ કવિ.

લીંબડી—કાઠિયાવાડ.

સુદામા ચરિત્ર.

નાટક પંચ અંકી.

ગુજરાતી વર્તમાનપત્રોએ, માસિક પત્રોએ અને
જાહેર પુસ્તકોએ તેના એક અવાજે વખાણ કરીલાં છે.

લખનાર,

ભવાનીશંકર નરસિંહરામ કવિ.

કિંમત રૂપીઓ એકં.

મળવાનું ઢેકાણું.

ભવાનીશંકર નરસિંહરામ કવિ.

લીંબડી-કાઠિયાવાડ.

છ પાય છે આગળથી નામ નોંધાવો.

મીઠા જળની માછલી.

અથવા

:: ધીરજનું ફળ ધન. ::

નવલ કથા.

આગળથી કિંમત રૂપેયો એક.

મણિપુરના મહારાજ.

નવલ કથા.

આગળથી કિંમત રૂપેયો દોઢ.

આ નવલ કથામાં રાજ્યસ્તાનનાં અનેક ચિત્રો
શબ્દોરૂપી ચિત્રોથી ચિતર્યાં છે.

નામ નોંધાવો.

ભવાનીશંકર નરસિંહરામ કવિ.

લીંબડી—કાઠિયાવાડ.

